

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204509

UNIVERSAL
LIBRARY

ఆంధ్రస్మృతి

(తెలుగు వీధులు)

ప్రథమోల్లాసము

కాలగర్భంబులో నడుగంటిపోయె
ఆంధ్ర! సామ్రాజ్యమైన నా యతుల సౌర
భంబు మాయదు; ఆంధ్ర! బంధరమ ! దాసి
నాని ఝంకార మొనరించు మన్నిదశల.

కొన్నిడి వేంకటరత్నశర్మ. B. A.

మంచుంబాల మదీయధగ్య కవితాశుభ్రాంగి; కష్టంబునే
 కొంచెంబుక బడలేదు; వేశలమృగుశ్శల్ వల్ల కొమ్మిం; నా
 మంచుంజాయల నిల్చుగాని, కవిశామర్మంబులకేల్చు గో
 సాంచద్యపణ తగ్గెవాదముల నాస్సాలింప లేదయ్యెదక.

అంకితము.

“అవిరళభస్మంబు నడఁన్నయట్టి
అగ్నికణంబుల ననుకరించెడిని
ఆంధ్రుల శౌర్యంబు లంతట నేడు”

—మాతృస్మృతి.

“ఆంధ్రులు ప్రియంకరులు; స్వచ్ఛందశీలురు; హాల
కవిగాజు మొదలు జగన్నాథ పండితరాజుదాకా వారిలో
కళాకౌలీనం ధారావాహినిగాఁ బ్రవహించినది.”

“ఆంధ్రుఁడు ప్రేమస్వరూపి; సౌందర్య పిపాసి.
అతఁడు నిత్యోత్సాహి; ఏడుపులో అతఁడు నవ్వగలఁడు;
కష్టాలమధ్య నతఁడు నిస్సంగియై సుఖపగలఁడు; అతఁడున్న
చోట వెలుతురు వ్యాపిస్తుంది. అతఁడు పోరాడినచోట
సౌరభము విరియఁబోతుంది.”

కళోపాసకులును రసజిహ్వుఁకువులును, అరిభయంక
రులును, విశాలహృదయులును, పురాణాంధ్రులు నగు
తెలుఁగులోకమునకు ఈ ఖండకావ్యమును భక్తిప్రణామ
పురస్కరముగ సమర్పించుచున్నాడను,

కొవిండి వేంకటరత్నశర్మ.

ఆంధ్ర సర్వత్ర.

విషయ సూచిక.

	పుట.		పుట.
తాళం.	1.2-3	కాలము	53 - 54
పాదచేతినుడు.	4	బహుర్ గ్రామి.	55
ప్రణామము.	5-6	గణాంకం పక్షోట నిబంధ.	56
ప్రశస్తి.	7	మూచిపూడి.	57 - 58
గాంధీ.	8	హంపి-నిజయనగరము.	59 - 61
ప్రశ్నోదము.	9 to 18	కృష్ణ గాయము.	62 - 67
తెలుగువాడు.	19 - 25	మన నిజము.	68
ఆంధ్ర క్షేత్రము.	26 - 27	గాధాకృష్ణ.	69
ఆంధ్ర క్షేత్ర.	28 - 29	టంగుటూరు.	70
వేదము.	30 - 32	బాపిబావ.	72
పూర్వోద.	33 - 34	కందుకూరు.	73 - 75
తెలుగుతల్లి.	35 - 36	అనచి తిప్పము.	76
ప్రతిభ.	37 - 38	దర్శనము.	76
ఆంధ్రుల ముస్తులు.	39	ఉపసంహారము.	77
గోదావరి.	40 - 41	అస్సము.	78
రాణ్య హేంద్రవరము.	42	శిష్టము.	80 - 81
కవిమతి.	43	కలగూర.	82 - 83
మకవి.	43		
తిక్కన.	44	పూర్వ భాగము.	
కవిత.	45 - 46		
మాతృభాష.	47 - 49	మార్గస్మృతి.	1 - 7
నవాంధ్రము.	50	ఎప్పడుదేవ.	8 - 9
ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయము.	51	వేసుకోలు.	10
ఆంధ్ర గాథ.	52	మేలుకోలుపు.	11
గద్య.	పుట.	84 and 12	

పరిచయము.

శ్రీరత్న కవిగారికిని నాకును ఉన్న సమాన ధర్మమే ఈ మాటలకు ప్రేరకము. ఆయన సాహిత్య విపాసి. నేనును నఁతే!

నేనీ పద్యముల వినినపుడు నానిలో కొన్నిటియందు గల మాతృ దేశభిమానము, భాషాభిమానము నన్ను మైమరువఁ జేసినవి. అందుచే నీ మాటలను వ్రాయనలక పోతిని

శ్రీరత్నకవిగారు ప్రత్యణువును ఆంధ్రుఁడు! కవి! ఈయన చిన్నతనమునుండియే కవితఁ జెప్పు శక్తి కలవాడు. కాని, ప్రకటించు గ్రంథముదే మొడటిది. ఇందుకు ఆయన వినయమే కారణము; గాని, మరియొకటి గాదు. దానిని నేను చెరిచి ఈ పనికి పురికొల్పితిని.

పాఠకు లిందు రసాస్వాదనము చేయగలరని నాకు గట్టి నమ్మకము గలదు.

శ్రీరత్నకవిగారిని యితోధికముగా గ్రంథ ప్రచురణము చేయుమని కోరుదు. ఈ ద్వితీయ పద్యములను పాఠకులకు ఆర్పించుచున్నాను.

89 B. Nampally, }
Hyderabad (Dn.) } (Sd) వరుగంటి సీతారామయ్య M.A.
2-6-1945. } (Nizam College)

‘సరస్వతీ కలతాభరణ’
“విద్వాన్ వేదుల సూర్యనారాయణ శర్మ”

తెలుగు పండితుడు.
బోర్డు హైస్కూల్ - తణుకు.

శ్రీ కొవ్వొడి వేంకటరత్న శర్మగారి ‘అంధ్ర స్మృతి’ లోని యచ్చటచ్చటి కొన్ని పద్యములను విని యానందించితిని. పొత్తమంతయు ఆంధ్రాభిమానము గుర్తింపించుచు పాఠకుల నావేశపూరితులం జేయుచున్నది. చక్కని శయ్య నలవరించుకొని శ్రీ శర్మగారి కవిత్వము ముద్దులమూట గట్టుచున్నది.

ఇది వారికి ప్రథమ స్రవ్యత్నమైనను పాఠకుల కట్లు తోపింపక చేయితిరిగిన కవిత్వమునలె ధారావాహినియై యలరారుచున్నది. వీరి కవిత్వముత్తరోత్తరా ఆభివృద్ధి నొంది దేశోపకారములగు కావ్యముల సృష్టికి మూలమై, వెలుగొండగలదని యాశించుచున్నాను.

తణుకు, } (Sd) వేదుల సూర్యనారాయణ శర్మ,
13-7-44. } ఆంధ్ర లక్ష్మీ సహస్ర గ్రంథశాల.

శ్రీ కొన్నిటి వేంకటరత్న శర్మగారు రచించిన
 “ఆంధ్ర స్మృతి” యను పద్యరత్నములను సాకల్యముగా,
 సావధానముగా పఠించినాను ఈ గ్రంథము మొదటినుండియు
 చివరదాక ఆంధ్రుల ప్రజ్ఞావిశేషములను, ప్రతాప సాహస
 పరాక్రమములను, భక్తి జ్ఞాన వైరాగ్యభాగ్యములను,
 రాజ్య సామ్రాజ్యస్థాపన పరిపాలనా దక్షతను, వైభవ ప్రా
 భవములను స్మృతికి తెచ్చుచు ప్రతియాంధ్ర హృదయమును
 ఉత్సాహ వేరపూరితము గావించి తొల్లింటి భోగ్య భాగ్య
 సంపాదనములకై దీక్షాబద్ధుల గావింపజాలి యాంధ్రుల
 భాగధేయమై యలరారుచున్నది

ఆంధ్రయువకు లిందలి పద్యరత్నములను పూర్ణముగా
 పఠించి యాంధ్రత్వ మలవరచుకొని ఆంధ్రరాష్ట్ర సిద్ధికై
 ప్రయత్నించి సఫలతనొంది చరితార్థిత నందగలరు. ఈ
 గ్రంథరత్నము ప్రతి యాంధ్రుని యింటను రామాయణ
 భారత, భాగవతములనలె పఠనీయమై యలరారవలయునని
 కోరుచున్నాను. ఆంధ్రరాష్ట్ర సిద్ధికిని ఆంధ్రమహాభ్యుదయ
 పరంపరాభి వృద్ధికిని ఆంధ్రయువకు లిట్టి ప్రభోధక గ్రంథము
 లనేకము రచించి తమ కవితను సార్థకపరుచుకొంటురు
 గాక యని కోరుచుచున్నాను. ఆంధ్రపుత్రుల నిట్టి సదుద్య
 మమున పాల్గొన ననుగ్రహించి యాశీర్వదించి ఫలసిద్ధి
 నందించజేయ భగవంతుని ప్రార్థించుచున్నాడను.

వీరికవిత మృదుమధురమై ధారాళమై, హృదయంగ
 మమై యలరారుచున్నది. శ్రుతికటువులేని పదములుకాని,
 కర్కశజటిల పదసమాసములుగాని యీ కావ్యమునం దెందు
 ను గానరాక మొల్లచెప్పిన్న “తేనెసాక నోరు తీయనయగు
 రీతి” నర్థము తోడినే తోచుచు చదువరుల నుత్సాహపూరి
 తులఁ జేయజాలియున్నది. వీరికిది ప్రథమ ప్రయత్నమైనను,
 అరితేరినచేయి యనిపించు పోకడ లనేకము లిందు గలవు.
 శ్రీ వేంకటరత్న శర్మగారి యీ గ్రంథము నభిమానించి
 ప్రోత్సహించెదరనియు నిట్టి గ్రంథరత్నము లే రిత్తికవిగా
 రనేకము రచించి తమ కవితను చరితార్థి పరుచుకొందు
 రనియు నమ్ముచున్నాను.

ఇట్లు,

విష్ణువెంచ విశ్వయ్యయ్య,

మం॥ వేంకట శర్మ,

౮ ఆగష్టు ౧౯౪౪.

(శ్రీ)

అభినందన మిత్రవాక్యము.

పండినదేవేనలొక్కడి కవిత్వము, చూచిన గ్రోలకుండు వా
చూచిరదెన్నఁదోయణి యుండిన కమ్మని తెల్లవీర బ్ర
హ్మాండపటత్వముల్ తిరిగి చూపులకొకత మిచ్చునాడు నీ
గుండెవగించినీరవనా! కొన్నివిడి వేరకటరన్న సత్కరే!

౨

ఒక్కొక్కచోట కై పెక్కకమానరు
వారకోత్తములు సంపరముతోడ
ఒక్కొక్కఘట్ట మందును కమ్మనియాంధ్ర
తేజోతిశయము మూర్తిభవించి
ఒక్కొక్కచోనేటి ఒక్క చిక్కినగతి
గుచ్చును మదుల ముల్కులవిధాన
ఒక్కొక్కపద్యమే యుక్కు గుండెలనైన
గరగించి తీరు నె క్కరణి నైన

ఏమితలపోసి వ్రాయ నూహించినావా!
కలముబట్టిన ఘటికల చలువజేమొ!
భాసురగ్రంథ రచన కుపకరిమించి
ప్రార్థిగావించి ధన్యత బొందినావు.

అరయ్ మ న్నొకనాడ నూనవిభవవ్యాపారతక్ కృష్ణభూ
 నరుభక్తాంతరసీమలన్నిలచి పాప్తంజైస కాలంబుచే
 గరకుల్ గట్టియు మిమ్మమమ్మనను సాక్షా జెల్లు
 సామ్రాజ్యపుం
 బరువున్నిల్పడె! తావకీనకవితా వాల్లభ్య మాంధ్రస్మృతిక.

మలక పేట,
 హైదరాబాదు }
 28-11-43.

ఇట్లు,
 విధేయుడు,
 మేడూరి ఉమామహేశ్వరం.

P. V. Sharma, M. A.
Officiating Principal,
Madrassa-i-Aizza.

243, Cement Block,
Malakpet.
Hyderabad [Dn].
D/ 2 nd May 1942.

I have seen 'The Andhra Smrithi', a series of Telugu poems on the greatness of the Andhra Genius in the sphere of arts, literature etc.

The object of the learned author Mr. K. V. R Sharma is to revive the ancient culture of this once-great nation, which ruled from the Penna to the Ganges by instilling among the younger generation such noble virtues as love for unity, patriotism and for all that Andhra Culture stands.

The poems are full of noble sentiments expressed in a style which is fervent, forcible and deep. It combines the proud old style of the poets of the nineties with the freedom and the national consciousness of the moderns.

I consider the present bunch of these sweet and melodious flowers will be a forerunner of more such poems from this erudite author's pen.

(Sd) *P. V. Sharma.*

తొలి పలుకు.

ఓం!

యే నామరేచిదిహనః ప్రథయంత్యవజ్రామ్
జానంతి తే కిమపితాన్పత్రి నైషయత్నః
ఉత్పత్స్యతే మహాకోపి సమానధర్మా
కాలోహ్యాయం నిరవధి ద్విపులాచప్తశ్శీ!

— భవభూతి. —

పరిశ్రమమున ప్రపంచరంగమునందు, స్పృహ్యదినంశీయ కవిత్వము మానవునికి సహజలక్షణముగా గానుపించెడిని. ఏలనన, మానవుని శైశవదశయందే వేదకాలపు నాటియాద్యులు శోలిపల్కులగు ఋక్కులను గానముఁజేసిరి. అది కావ్యమగు రామాయణమును పాడి, “వాల్మీకి కోకిల” యమరత్వమును బొందెను. పంచమవేదం బునబడు “భారతామ్నాయమును” రచించి వ్యాసవహ్ని భగవానుఁడయ్యె.

కవిత్వమనునది యొకరిసొత్తుకాదు; పాక్కులాడిన రానేరదు; బహుజన్మ తపశఫలము; పూర్వసుకృతి సంచయము; వరప్రసాదలభము. లోకములో కవిత్వ మెప్పుడు చాలాదుర్లభము. అందువలననే మనపూర్వులు:—

“శక్తిర్నిపుణతాలోక శాస్త్రకావ్యాద్యవేక్షణం
కావ్యాజ్ఞశిక్షయాభ్యాస ఇతి హేతుర్దుదృఢవే”

అని కవిత్వ మబ్బుట కిన్ని లక్షణము లుండవలె నని నడివియున్నారు. “Poets are born and not made” అన్ననుడువు సత్యము కవిత్వమును చెప్పవారందిరు కవులని పించుకొనరు. కవిత్వము ముఖ్యముగా రసాశ్రయము. రస సహజపుష్పపులకు ముమాక్షువులకు గాని సామాన్యులకు కవిత్వగుణ మగోచరము. కవియన్న వో నిరంకుశుడు; రా రాజుకన్న మిన్న యగు మేటి మానిసి; రవి గాననివో కవి గాంచును.

ప్రకృతియొక్క మూలమూలమందు సమస్త స్థూల, సూక్ష్మ జ గమ, స్థావర ప్రదేశములన్నియున స్వేషించును. ప్రకృతి దేవతోపసమంతుకవి; ప్రకృతియొక్క గాఢభక్తుడు; కవియే ప్రకృతి; ప్రకృతియే కవి. ఏది యెల్లున్నను, ఒక విధ మైన ఆవేశము, హృదయాకర్షణము లేని దేవద్యమురక్తి కట్టదు. రక్తి కట్టినను చిరికాలము సలువ నేరదు. ప్రకృతికాలములో కవికుమారులు పెక్కురు. ఏభక్తి కానిండు. పైరెండుగుణము లను మనస్సులో నుంచుకొనియే తమ రచనలకు గడంగు చున్నారనుటకు సందియములేదు. ఇదియెంతయు, నవ్యసాహిత్యచరిత్రలో భావి పురోభివృద్ధికౌతయను శుభదాయకము.

నేను సాహితీరంగములోఁ గజ్జె గట్టుట కిదియే ప్రథమమని చెప్పవలయును. నాకు “ఆంధ్ర భాషా” పరిచయము కొలది; ఏదియో విద్యార్థిదశలో, స్కూలులో నేర్చుకొన్నదియు, తదుపరి మిత్రులరన్ని శోకమున అలపడిన సాహిత్య జ్ఞానముఁ దప్ప తిరిగి యింతవరకు తెలుగు భాషలో కృషి జేయుటకు

కారణాంతరములవలన సావకాశము కలుగలేదు, నావిద్యార్థి దశలో నా మిత్రులు మ॥ రా॥ శ్రీ). గోపరాజు వేంకటాచల పతిరావు, (మోరి, రాజోలు తాలూకా, తూర్పు గోదావరి జిల్లా) కీర్తిశేషులయిన మద్దిపట్ల వేంకటరమణయ్యగార్ల సన్మరణమువలన కొంత భాషాపరిచయ మేర్పడి కవిత్వముల్లుటకు ప్రారంభ కాలము; అనగా, 195 సం॥ర ప్రాంతము.

ఆస్వర్ణదినము లింకను మరపునకురావు.

తదుపరి 1919-10-12 తేదీన, గ్రంథాలయ సర్వీస్యములోను, కృష్ణాప్రతిక మొదలయిన సుప్రసిద్ధ ప్రతికల లోను, ఈగ్రంథములోని పూర్వభాగములో వివరించిన గీతములు-పోగా, మిగిలినవి-కొన్ని ప్రకటించినాను. నాటినుండి నేటివరకును, భాషాభిమానము, ఉత్సాహము విశేషముగ నున్నను నేనేమియు రచించుటకు సాహసించలేదు. నా లేఖని కఠోరతమమగు నజ్ఞాతవాస దీక్షను కారణాంతరముల వలన వలంబించినవలశి వచ్చినది, ఇష్టాదైనను, నా పురోభివృద్ధిని గోరు పలువురుమిత్రుల ప్రోత్సాహమువలననే ఈగ్రంథమును ప్రచురించుటకు సాహసించుచున్నాడను. ఇందులకీ గ్రంథము దలి “పరిచయవాక్యములే” సాక్ష్యము-గనుక, భాషావిప్లవములు పెక్కులు చెలరేగి భూనభోంతరాశములు కావ్యవిమర్శక దుమారముచే రోదనీగహ్వరము లంధకారబంధురమగు నీదినములలోఁ దార్కికులెవ్వరుగాని, “అప్పకవులు”గాని, నైయాకరణులుగాని నాజోలికిరారనియే సమ్యకము.

కవికిని, విమర్శకునకు నెప్పుడును చుక్కెదురే! సుకవి కవిత్వము తార్కికదృష్టితోఁజూడ విమర్శకుల తీవ్ర కోపా

నలజ్వాలల కాగ నేరదు. అందువలన నే, “స్థిలవసుచరిత్ర” అను ఖ్యాతిని గాంచిన “వి జ య వి లా స” గ్రంథకర్త, చేమకూర వేంకటపతి.

(“ఏ 1 గతి రచియించినేని సమకాలమువారలు మెచ్చరే గదా” అని, ఒక్కసారి నిట్టూర్పువిడచి యూరకున్నాడు)

ఏదియొస్తున్నను, ఒకగ్రంథములోని గుణదోషములను లెక్కించుటకు కాలముకంటె నెక్కువవిమర్శకుడుండబోడు.

“The test of Greatness is the page of history” అని, Goldsmith కవివాసినదెంతయు ముచ్చాటికిని సత్యము. ఏగ్రంథమునందైనను, గుణమే లేనిచో పునర్ముద్రణమునకే యవకాశముండదు. విమర్శకుల కిదియే నా సమాధానము.

భాషా విషయములో నొక్కమాట. ఇందలి యతి పాఠాలు, సంధి, విసంధులు. ప్రయోగములు మొదలగువానిలో, పూర్వకపుల పోకడల ననుసరించుచువచ్చినను, కొన్ని చోట్ల స్వాతంత్ర్యముఁ దీసుకొనుచు ఆధునికులలో ప్రఖ్యాతి కవిరాజులను మార్గ దర్శకులుగాఁ గైకొంటిని. మరికొన్ని తావులలో, రసము, ఆవేశమే ప్రాధాన్యముగాఁగొంటిని. ఈ సంధ్యాకాలములో, ఈప్రళయబాంబు నిర్మాణకాలములో నింతకంటె శరణ్యములేదు. దీనినే ఆంగ్లమున “Old wine in new bottles” అని పేర్కొందురు.

ఇతివృత్తము పాఠకులకు సువిదితము. నవప్రయోగములందలి ప్రతిభను పునరుద్ధరించుటయే. దీనికి, చిరకాలము నతలయెత్తిన “ఆంధ్రోద్యమ” బీజము, మహావృక్షమగువరకు సంతత దో

వాదమొనర్చుట, ఆంధ్రదేశపు గొలిపీల్చిన ప్రతియాంక్షనకును ముఖ్యకర్తవ్యము.

మరొక్కమనవి. కాలక్రమాను గతముగా, ప్రకృతి యంగనశేకమార్పులు నైనగికములు- కాలచక్రము నరికట్టుట కేరకినసాధ్యము. సామాజ్యములంతరించవచ్చును. ఖండంతరిములు కాలగర్భములోదాగవచ్చును. నాగరికతలు నశింపవచ్చును. సూతనఖండములు భూగర్భమునుండి తిరిగి ఆవిర్భవించవచ్చును. నాగరికతాపరిస్థితులు మేటిసంస్థలు పరిపీడినకుగురియు చెప్పరాని వేదనల ననుభవించవచ్చును. గాని సాధ్యమయినంతవరకు నేజాతియు తననాగరికతనుగాని, విజ్ఞానమునుగాని మహావిప్లవము తెన్నివచ్చినను సంరక్షించుకొని భద్రపరచుకొనుట మిక్కిలివివేకమైనది. ఇదియే నా సందేశము.

మరియు, నీగ్రంథమును సంతముగా సమీక్షింజేసి, స్థానిత్యములున్నజోలుల సవరణలజూపిన మిత్రులు బ్ర||శ్రీ| మరుగంటి సీతారామయ్య M. A. గారికిని, బ్ర||శ్రీ| బిదురు శేషయ్య B. A. గారికిని పంపనన హాసము లర్పించుచున్నాడను. ఇందలి పద్యముల పెక్కింటిని పలు సంస్థలలో హృదయంగముగా గానముజేసిన సంత విద్వాన్ పులవర్తి రావదీక్షితులగారికి నాకృతజ్ఞతలు.

ఇల్లు

కొవిండి వేంకటరత్న శర్మ. B. A.

విద్యానిధి. ఉభయభాషా ప్రవీణ,

H. రాధాకృష్ణమూర్తి- P. O. L.

ఆంధ్రభాషాభ్యాసకుడు-

ఆంధ్రవిద్యాభి వర్ధనీ ఉన్నత పాఠశాల, ఓరుగల్లు.

శ్రీవేంకటరత్నశర్మగారు రచించిన ‘ఆంధ్రస్మృతి’ యను ప్రబోధ కావ్యముఁజదివితిని. కావ్యమందంతట ఆవేశ పూరితమగు చక్కని కవిత చిప్పిలుచున్నది. ఆంధ్రుల నేటి దైన్యస్థితిదే వీరి యీ కవితకాలంబన మగునట్లు కానబడుచున్నది. వీ రాంగ్ల భాషా పట్టభద్రులగుటచేత నాభాషా చ్ఛాయ లే గ్రంథమందెల్లడల గన్పట్టుచున్నది. నేటి రస పిపాసువుల కాటంకప్రాయములగు పూర్వకవి శృంఖలములఁ గొంతవరకు నడలించుకొనుట వీరి గ్రంథమందలి విశేషము. వీరు తమ కవితనుగూర్చి చెప్పికొన్న “చుంచుంజాలమదీయ భవ్యకవితా శుభ్రాంగి” యను పద్యము వీరి వినయమును దెలియఁజేయుచున్నది. నిద్రాణమైనజాతిని ప్రబోధించుటకిట్టి గ్రంథము లావశ్యకములు. వీరి గ్రంథమునకు “ప్రథమోల్లాసము” ని పేరిడుటచే నింకను కొన్ని యల్లాసములుగల గ్రంథము కలదని ద్యోతకమగుచున్నది. వీరి గ్రంథమునంత యఁ బ్రకటించి యాంధ్రుల సేవించు న దృష్ట ము సహృదయులు కలుఁగ జేయుదురుగాక ! క వి ప ం డి త లోకమీ కావ్య క న్మ క ను జల్లని చూపులతో నాదరించునుగాక ! ఆంధ్రభాషా సతి కిది యొకభూషణమై తనరుగాక !

హ రి రా థా కృ ష్ణ మూ ర్తి .

పండితాభిప్రాయము.

శ్రీకొవ్వడి వెంకటరత్నశర్మ బి. ఎ. గారు రచించిన “ ఆంధ్రస్మృతి ” యను కావ్యమును సమగ్రముగాఁ జదివితని. ఇదియేవారి తొలికృతి. అయినను ముద్దులొలుకు పలుకులతో, భావగాంభీర్యము గలిగి, ప్రత్యణువునను నాంధ్రత్వము దీపింప, నుత్తుంగోద్రేక భావతరంగ సంఘములతో, సహజ కవితా ధోరణిలో నడచిన దీకావ్య స్రవంతి.

సీసముల పోకడకు, ఆంధ్రాభి మానమునకు, శ్రీనాథుని, శ్రీరాయప్రోలు సుబ్బరాయభట్టాచార్యులను దలపింపఁ జేయుచు హృదయంగమముగా నున్నది.

స్వరాజ్య సంపాదనకు సర్వస్వంబును ధారవోసివ శ్రీ ఆంధ్రకేసరిని వర్ణించుపట్ట రచించిన “ సతికిం జెప్పఁడు, సోదరావళిని వీసంబైనఁ బేర్కోడ ” ను పద్యరత్నంబులాణి ముత్యంబుల వలె రాణించుచు నమందానందమును గొల్పుచున్నది.

శ్రీవేంకటరత్న కవిరత్నముగారిట్టి కావ్యరత్నములను బెక్కింటిని వెలార్చి ఆంధ్ర మాత కమూల్యా లంకారముల నర్పించి యర్చితురని యాశించుచు నింతటితో విరమించుచున్నాను.

ఇట్లు,

Telugu Pundit,
Methodist Boys'
Highschool
Hyderabad. 1-1-47

}

విద్యా, కవిచంద్రి.
మేడీపల్లి అక్కికొంతం.

శ్రీ

ఆంధ్రస్మృతి.

(తెలుగు వీధులు)

తారణ.

౧

ధారుణి తరణోపాయపు
తారణమూహింపలేక కళవళపడగన్
మారణ యంత్రంబులకరి
తారణ యేతెంచె, మోద దాయకమగుచున్.

౨

సంధ్యావనిజపుష్ప సౌరభానిలమల
తేలియాడు భ్రమర బాలికలును
నునుపల్లవంబుల నోర్వట్టి భక్షించి
పలవించు గండు కోయిలలపిండు
చలువపందిళ్ల వైశాఖ పూజలనంది
సామగానముపాడు భూమిసురలు
నవననోన్మేష యున్మృత రహావనమున
పరుగిడు నూత్న దంపతులజతలు.

కలరుతోడని విష్ణు వీగకు వసుంత!
చావా? బ్రతుకా? తేలెడి పెనుసంఘముగము
ప్రళయశబ్దనృగర్జలు ప్రబలెనింగి
తారణునితోడ పూను ముద్ధరణ మవని.

3

ఇదిసంధ్యాసమ యంబు, హే మనయచుల్, హిట్లర్లు. మున్నోలిసీ
మొదలొచండప్రచండపుణ్యజన మెప్పుక, భూమినట్టాడు దు
ర్మదమస్తాలపు సంగమంబు; పృథుసామ్రాజ్యంబు లల్లాడని
మచికి కెక్కటి శాంతి? శీఘ్రగతిసమ్మార్జిపుమందేహులక .

౪

కూడుంగుడ్డియులేని వేదజను లెస్సల్ పెక్కులొందంగఁదా
క్రీడారంగముగాఁదలంచి శివకేశవ దాండవంబాడె నీ
జోడై నట్టి 'స్వభాను' సోదరుడు; సంక్షోభించెద్రకాళి, యా
పాడుంబోకడ చెంతఁబోకఁగను మీపైవిశ్వకల్పాణముల్.

౫

మంగళవేదఘోష, సుమమారుతముల్ వెలయింపగారనా
భృంగనముబ్బువేళ, దధిపాయసముల్ విరియించినత్కళా
రంగములందుస్మృప్తియడరక గడుశాంతియు, తుష్టి, పుష్టి వే
భంగులనిత్యశోభనము, పచ్చనితోరణమందు తారణా!

౬

చివురులు మోసులెత్తవనశిల్పపు కేందల గ్రామశోభ కొం
జవులను చిల్కరింప, సురసాధ్వలు నృత్యము సందడించి, స
త్కివులను మేళవించి సుధధామమునాయెల మావిగున్న పై
కువవ రాగవల్లగుల కో! యనుపల్లవి పాడుతారా!

ప్రాచేతసంఘ

తోలిపల్కుల్ గనరాని దివ్యమహిమకాదూగడనచ్చేసిదు
 ర్పలనీడోడ్చవమైన క్రొంచమిధునవ్యాపారవ్యాఖ్యాతయై
 పిలసిల్లెక వెననాదికావ్య రచనావిఖ్యాతి, నాసంయమిక
 దలతుక నామది నామఃకారుతనయక వాల్మీకినశ్రాంతముక.

ప్రణామము.

౧

కవనీయకల్పార కాసారకలితంబు
 నందనారామ సుందరతరంబు
 పుణ్యనదీతోయ పూతవిఖ్యాతంబు
 దక్షవిధాతృ సద్ధర్మపథము
 సుద్ధసాత్విక తపోవృద్ధ విలసితంబు
 శాతమసంయమి కేతనంబు
 వజ్రవైడూర్య సంభరిత సామ్రాజ్యంబు
 కొహినూరు కోటిర విహరణంబు

సిద్ధనాగార్జునాద్రి ప్రసిద్ధసీమ
 ఆంధ్రసీమంతినులకు నివ్యార్ఘ్యపేటి
 అర్ధచంద్రుని శైలిశేటనవళించు
 సట్టికమ్మని మనభూమి కంజలికుమ.

౨

శ్రీమన్మహారాజ సేవితాంఘ్రి సహోజ
 సిరులకు కానాచి సిద్ధహస్త
 జైన, బౌద్ధాద్వైతి, శాక్తేయ, చార్వాక
 శైవాదిషణ్మత స్థాపనోర్వి
 కపిల, మార్కండేయ, గౌతమ, నిట్టల
 పరివ్రాజకమహా తపఃఫలంబు
 మాంధాత్య, బలి, కర్ణ మహితకుంజరయూధ
 దానధారాపాత ధన్యకీర్తి

పున్నెములపేటి, దక్షుని జన్నవాటి
 శిల్పములమేటి, వరహాల చిన్నికోటి
 భారతాంబకు మురిపాలఁ గేరునోటి
 తెలుఁగుతల్లి! సమస్కారము లివెగొనుచు,

ఆంధ్ర స్మృతి.

ప్రశస్తి

అనికాలమునుండి యవన, గాహ్నికధాటి

నరికట్టె నీపురా నాంధ్రజాతి

పాలపాశములిచ్చి పాలించి పౌర్ణమి

నన్యభూములకన్న నాంధ్రజాతి

తన శేమునీ దురంధరత సారథిచే

నార్యధర్మముఁబోల్ల నాంధ్రజాతి

ఆర్యుని, కాకతి, దోర్నీర నాశ్వి, తు

శౌన్దర్యములఁగన్న నాంధ్రజాతి

భారతమ్మకు ముత్యాల పట్టుగొడుగు

ప్రళయనటరాజు జటనాడు నెలవెలుగు

సిద్ధనాగార్జునిగన్న చిరవిభూతి

అమృతసిద్ధినిగన్నదీ “ఆంధ్రజాతి”.

అంక ౧ స్త్రోతి.

గాంధీ.

ఎవ్వడునవ్విన నివ్వ సుంధరయెల్ల
చంద్రికాస్రతపయి చలవలీను

ఎవ్వనిక్రోధాగ్ని కేడువారాసులు
పాయలై భూషిగర్భ ముననింకు

ఎవ్వడునిద్రింప నీక్షోణిమర్త్యాళి
ప్రళయకాలపుభంగి కళివళించు

ఎవనిసిద్ధాంతముల్ హృద్యానవద్యంబు,
లాచంద్రతారార్క మైవెలుంగు

ఎవ్వడభినన బుద్ధుడై నివ్వటిల్లి
విమలసత్యాగ్రహవ్రతంబు వెలయఁజేసి
మానవాళికి నొరవ్వుడై మనుచునుండె
నట్టిగాంధీని స్మరియింపు మాంధ్రనీవు.

పృథ్వీ ము.

౧

వల్లభాచార్యుడే తల్లి స్తన్యముఁద్రావి
 పౌత్ర రాహుల పేముఁ గుత్తఁగొనియె
 పండితరాయలే పయిడి గ గృముపండ
 మొగలు సమాష్టల మొక్కులంద
 గీర్వాణవాజ్ఞయ క్షీరాబ్ధి మధియించి,
 భవభూతి యెచ్చటఁ బంచసుధను
 భారతాంబకు ధర్మపాఠంబు నొరవడి
 గజపె నావస్తంబ గురుఁడొదట
 అల యగంధర తిమ్మరు నయ్యలాది
 నదివులభినవ చాణక్య లెదటఁబట్టి
 మహిమ నెలఁచిరే జగన్నాథ్య తేజఁగు
 తల్లి నొకనారి మనసారఁ దలచుమాఁధ్ర).

౨

పాబల్కులనుదిద్ది భాష్యంబు లిఖించె
 సాయణాచార్యుడే జనని ధలము
 వేదధేనువుఁబిండి విరజిమ్మెఁ జందికల్
 మంత్రీ విద్యారణ్య మాధవుఁడు
 ఆ భాష్యపర్యంత మా వేద సుధఁగోలి
 బసవఁడెచ్చట శై వఁబుఁగజపె

ప్రాకృత భాషాప్రవాహంబు నరికటై,*

హలుఁడెచ్చోట 'గాధాలహరుల'

ప్రథిత కణ్ణాటభాషకు రచననేర్పి

సొంపు లెలయించె కవిరాజు పంపఁడెచట

ఉపనిషన్మధువానిరి తిసనులెచట

తల్లి నొకసారి మనసారఁ దలచుమాంధ్ర.

3

రఘునాథభూపుఁ డే ప్రాంత మందునఁ బుట్టి

గోస్తనీరసములఁ గోల్లెఁదొడ్ల

భండనసీమ నుద్వండు మార్తాండుఁడౌ

ఘన ప్రతాపునకేడి కాపురంబు

నరసింగకృష్ణ నానాచమూ ధాటి

తీండించె వెచ్చలఁ దేర్చెనెచట

బొబ్బిలి బెబ్బుల్లు బొబ్బరింతలు మించి

ఖండంతర భ్యాతిఁ గాంచెనెచట

కరగలేదు కాకతిన్నెతు కరుడలెచట

అరలేదింక నాఁధ్ర కౌర్యాన్ని యెచట

అట్టి వీరమాతను భువనైక సుతను

తల్లి నొకసారి మనసారఁ దలచుమాంధ్ర.

* అంధ్రులు = పండితులు

అంశం స్మృతి.

౪

కటక వింధ్యాచలక్షౌతలంబే తల్లి
చలనచే మున్ను వెన్నెలలాగానె
'మోటుపల్లి'య రేవు కోటిసూర్యులతోడ
ఏయమ్మజెండాల నినుమడించె
అవచితిప్పయి శెట్టి నవరసుల్ 'రోమున'
ఏరామ మహిమంబు మారుమోసె
ఏదేవి ప్రేమప్రసాదంబు కొల్లెటి
వాలనస్కంబుల పాలవెల్లి
సురభిమల్లెల, మొల్లల పరిధవిల్లి
కనకశాఖల విలసిల్లు కల్పవల్లి
అందములజల్లి, రతనాల జుండవల్లి
తల్లి నొకసారి మనసారం దలచుచూర్చ.

౫

మస్తరించెనురాగ, ప్రస్తారముల సమగ్
రామయమంత్రీ కణ్ణట శక్తి
దాక్షిణాత్యులనూచె దస్మయత్వపుడోల
లమృతనూక్తులధర్మ త్యాగరాజు
ఖండశర్కరములు గమనీయపదముల
గుప్పించె షేత్రయకోవిదుండు

భారతాభిగలంచె, భవతరంగసం
 దీప్తనారాయణ తీర్థలహరి
 గంఢూషమొనరించె గానసాహితీకళల్
 తాల్లపాకబంధులు క్రేఘ్నవారి
 రాగరసభావతాళముల్ రఘులీన
 కూచిపూడి సత్యాదేవి కూర్మలూసంగ
 విమలగాంధర్వ వీధుల విందులందు
 తల్లినొకసారి మనసారఁ దలచుమాంధ్ర.

౬

దక్షిణోత్తర సాంప్రదాయంబులనుఁ గల్పె
 శార్జదేవుఁడు తొల్లి సారమతివి
 శృతులను సృజించి సూరి లోకముమెచ్చ
 స్వరకల్పనమున హేమబలుఁడుజేసె
 జనకజన్యసు రాగచారు రీతులఁదెల్పి
 నోమనార్యుఁడు మహాశోభఁగాంచె
 సమ్మోహనముజేసె జతయించి మొగలు, పా
 ర్శ్వరీతుల పుండరీకవిరలుఁ
 డింకనిర్మించె రాగముల్ వేంకటాచల
 ప్రథితకవినాథ, సారింగ పాణిరాగ
 మేటివాగ్గేయకారకుల్ మేల్మొగనిన
 తల్లినొకసారి మనసారఁ దలచుమాంధ్ర.

2

పుల్కరించదెమేను! గల్గిరుద్రమ దేవి
 వీరకృత్యంబుల దీరుగనిన
 రేకెత్త దేగుండే! రిపులమర్దించిన
 బాలనాగమ్మ చందాలగనిన
 కొల్లలాడించదే! ఘోరారిబీరంబు
 మల్లంబుచైదముల్ కల్లగావు
 అమ్మక చెల్లరో! సొమ్మసిలంజేసె
 బ్రహ్మనాయని పోరబడతినాగ
 కార్వనిర్వాహంబు గావించదేశక్తి!
 బతియాజ్ఞ గణపాంబ ప్రబలజేయ

పతికి కరవాలమిచ్చిన సతియొక తె
 ప్పాణవిభునకు పనుపిచ్చి పంచెనొక తె
 అట్టిమాంచాల, ఖడ్గ తిక్కన్న సతుల
 వీరమాతలగన్నట్టి సారమతిని
 తల్లినొక సారి మనసార దలచుమాండ్ర.

౩

ముత్తైముల్ రాలవే! ముద్దుపశనినోట
 శృంగారవీధుల రంగవల్లి
 మొల్లమల్లియతీవే తెల్లనిమొగ్గులు
 చాటవేసేతమ్మ సాండ్రకీర్తి

అంధ్ర స్మృతి.

తనియ రే వేల్పులు తరిగొండ వెంకాంబ

జ్ఞానవైరాగ్య రత్నములఁ గురియ
భరతోర్వి సుధలోల్కె భారతికంపించె

మనరామ కథవల్క మధురవాణి
శతలేఖనీ ఫ్రాడి, సమయలేఖారూఢి
రఘునాథుఁ గీర్తించె రామభద్ర

మోహనాంగి, రంగాజమ్మ ముద్దులొల్క
జాక్క-నీతమ్మ ధర్మముల్ చోలఱుగ
పరమసాధుల గన్నట్టి భాగ్యవతిని
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలచుమాండ్ర.

౯

కాళిదాసుఁడు తిర్గి కాళికైమొక్కడా!

తిక్కన్న నడిసాంపు దీప్తిగనిన
మిట్టనాదికవులు : చ్చీలఁగొట్టరా!
పోతన్న శబ్దార్థ రీతిఁగాంచి

అనాటి హస్తుఁడు పోనాడడాదివి!

శ్రీనాథనైషధ వాణివినిన
శీతశైలేందుని శిలఁద్రవింపవా!

పెద్దన్నకవనంపు సుద్దులంది
పింగళిసూరన్న పృథుభావ గరిమకు
తలలొగ్గిమొక్కరా! దండికవులు

బంకిచంద్రమేనుల గాసలేల?
 వంగసారస్వతంబె నీహంగులటర!
 అలరవీధుఁబోలు కవులు గలరు మనకు
 కల్లగాదు విమర్శించి గనుచునీదు
 తల్లినొకసారి మనసారఁ దలచుమాండ్ర.

౧౦

సిద్ధుడై, బుద్ధుడై శృజించె ధాతువై
 ద్యంబిలధాత నాగార్జునుండు
 బ్రహ్మవై, చక్షువై వెజ్జుతోకమునిలై
 సవనాధసిద్ధుండు నవ్యక్రియల
 సూరియై, భీరుడై భూరి రేఖలబర్వి
 చంద్రదీప్తి నొసంగె చంద్రగంటి
 వెలయించె నిఖిలార్వి విశ్వతోముఖదీప్తి
 వైద్యభాస్కర ప్రౌఢ బసవరాజు

గజపతీంద్రుండు కృష్ణరాజ్ తొత్తలేందుగఁ
 డెవనిముత్తాతకిచ్చె నీయవని, బిరుద
 మట్టిబుఘురాను సముపేర నామ్యుగన్న
 శల్లినొకసారి మనసారఁ దలచుమాండ్ర.

౧౧

గొల్లలాడింపడా! గోపాలసింహమున్

చాఁజుచుఁడొంధుల త్రాణజూపి

వెలయుఁడే! విఖ్యాతి విశ్వరూపముఁ జూపి

భీమసేనుఁడు కోడిరామమూర్తి

పుయిలోటఁబాపి తాత్రయుగముఁజూపడా!

మేటిపేరుండు కోడేటిరాజు

శస్త్రాస్త్రవిద్యల సవ్యసాచినిఁ ద్రోసి

ఖ్యాతిఁగాంచె 'కలియుగార్జునుండు'

భూరి తేజుఁడు, సనఘుండు, భూసురుండు

త్రాణనొప్పారు సభినవ ద్రోణుడనగ

బులుసు రామజోగినిఁగన్న కలుషహరను

తల్లినొకసారి మనసారఁదలచుమాంధ్ర.

౧౨

బొబ్బిలికథలోను, గొబ్బిసంక్రాంతిలో

భూరిపుష్కరవారి పూరములను

భరతనాట్యములోన, 'బాగోతకత' లోన

శ్రీనాథకవిరాజు సీసములను

"ఎంకిపాటల"లోను, వేంకటశాస్త్రి సు

ధామధురోక్త్యవ ధానములను

జంగమపాటలో, 'శంభో' పదంబులో

కాంభోజరాశ్మోలి గాథలందు

పుణ్యగోదావరీ, కృష్ణ వేణ్యఖండ

తుంగభద్రా, పినాకినీ భంగములను

జిందులందొక్కి, త్రుళ్లంత లొందు తెలుగు

తల్లినొకసారి మనసారఁ దలఁచుమాంధ్ర.

౧౩

పలనాటిసీమలో, పాకాలచెరువులో

బాలనాగమసాధ్య పదములందు

మాంచాలచేతలో, మల్లంబ పలుకులా

ఖడ్గతిక్కనకత్తి కాకల-దు

నల్లూరిపురి, వేంగిపల్లె వీధులయందు

కవితిక్కనామాత్య ఘంటమందు

దిరుమలజ్ఞేత్రంపు దివ్యతీర్థములందు

సింహచలపుకొండ సిగలయందు

మువ్వగోపాలదేవుని ముత్రైసులను

ఘనుడు పోతన కావ్యంపుఁ గళలనిండి

తొంటి శారదకాటుక కంటవెలుగు

తల్లి నొకసారి మనసారఁ దలఁచుమాంధ్ర).

౧౪

చంద్రగుప్తుని భుజాస్కంధ మెక్కినపోడ

చాణక్యఁ డాంధ్రుల ప్రాణమనుము
మన్నసిద్ధిన్మౌల మంత్ర తిక్కనకవి

తెలుఁగులబహు తపఃఫలమి యనుము
హైదరాల్లీ, టిప్పలాస్థాన ప్రెగ్గడ

పూర్ణయ్య యాంధ్రుల పుణ్యమనుము
గోల్కొండ తానీషకొలుపు నుద్ధతిఁగన్న
లక్కన్న, మాదన్న లాంధ్రులనుము

నేడు కర్ణాటగద్దె నిర్మిడకీర్తి,
న్యాయపతి మాధవానూత్యఁ డాంధ్రుఁడనుము
బీటువోలేదు మనమాత భూరిగర్భ
మెందరెందఱో సచివులఁ బొందగలదు
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలఁచుమాండ్ర.

౧౫

ఏకల్యాణిపయోధర మృతము, మున్నీ గౌతమీకృష్ణ వే
ణీకొల్లేటిసనంతులైవిరియ. మున్నే ధాత్రికేదారముల్
శ్రీకల్యాణకిరీటమై, విజయలక్ష్మీ వాస నిత్యేపమై
ఏకకళ్యామల సస్యశోభితములై వెల్లకత్రయః కోటిః
వాక్సీర్ణవకటాండ్రపాద కమలోద్భావనంబుఁగిత్తింపుమా.

అంభో స్మృతి .

తెలుఁగువాఁడు.

౧

శిల్పలావణ్యంబు సిరిగ్రుమ్మరింపంగ
శిలలనుదాలిపించె దెలుఁగుశిల్పి
కట్టంపువిన్నాణ ముబ్బింపనుడి, జంటి
తేనియలొలికించె దెలుఁగుసుకవి
కదనరంగంబుల తాత తేజముగ్రక్క
బలదర్పములఁజూపె దెలుఁగుజోదు
ఇక్కివైరాగ్యముల్ ప్రభవింపఁ గురిపించె
దెసలభాష్యపుసుధన్ తెలుఁగువేత్త
తర్కమిమాంస, సాంఖ్యముల్ తరచినాడు
సత్త్వశాస్త్రరహస్యముల్ తడవినాడు
బ్రహ్మవిద్యను జగతిలోఁ బంచినాడు
లలితమర్యాదగలవాఁడు తెలుఁగువాఁడు.

౨

తాతకన్నడినంత తనకరింద్రముఁ డిగ్గి
కేయూతయొసఁగెనా కృష్ణవిభుఁడు
పచ్చలహారంబు పైనుంచి మెప్పించె
మనభట్టు కవికి తిమ్మరుసుచూళి
గ్రామనిర్మాణంబుఁ గావించెనిరుపమ
ప్రాకారములతోడ భాస్కరుండు

నిరతాన్నదానంబు నెఱపి పేర్కొనెనా

సేతుశీతనగంబు సింగరాజు

విశ్వవిద్యాలయభ్యాతి వెలసినాడు

సప్తసంతానములనిల్పె సచివుఁడొకఁడు

పదునుమీసంబు నర్థికై వదిలెనొకఁడు

తీరుతీయముగలవాఁడు తెలుఁగువాఁడు.

3

దీనారటంకాలఁ దీర్థంబులాడించె

కొలువుకూటములందు తెలుఁగురాజు

కమనీయమణిమయ కలధౌత హారముగ

దీనులకిప్పించెఁ దెలుఁగుపె్గడ

రోము, చైనా, జావ సీమ కేవులనల్ప

ధీరవ్యాపారముల్ తెలుఁగుజేరి

ప్రకృతిశోభవెహర్షంబు బండించె పంట బం

గారంబు లీ తెలింగరాజుకావు

ప్రబలసామ్రాజ్యలక్ష్మిఁ జేబట్టినాడు

హేమపాత్రల మృష్టాన్న మిచ్చినాడు

భోగభాగ్యములను తులఁదూగినాడు

కలిమిఁ బ్రతికి చెడినవాడు తెలుఁగువాఁడు.

౪

ఉత్కలాశాని తంబోర్వి భాగంబుల
మిగుల నెయ్యముతోడ మేలెగినాడు
మధ్యరాష్ట్రమునందు మధ్యాహ్న సూర్యుడై
దానధారాపథిక దనరినాడు
కర్ణాట బేకులఁ గలిసిసంవాపించి
కావ్యరీతుల నెల్లఁ గఱపినాడు
ద్రవిడభూమి లకేగి తమిళపాటనుదిద్ది
సంగీతసుధ వెదఁ జల్లినాడు
తొలుతనుండియు “లా” కేత్వములును, “దా” కు
కొమ్ములుంచక, స్నేహుబె కొనరినాడు
తెలివితేటలతోడ నల్దిక్కులందు
తేజరిల్లినవాఁడు మా తెలుగువాఁడు

౫

నూత్రయుగమునుండి యౌత్రపులందోలి
భరతఖండమును గాపాడినాడు
శాలివాహననామ శకమునుస్థాపించి
విశ్వవిఖ్యాతిచే వెలిగినాడు
సత్యాగ్రహోద్యమ సవనగుడమునందు
చిచ్చరిపిడగట్లు జొచ్చినాడు

ఆంధ్ర స్మృతి.

చీరాలపేరాల క్షేత్రరంగములందు

స్వాతంత్ర్య సమరముల్ సలిపినాడు

చిరమహోజ్వల యశమునఁ జెలఁగినాడు

మంత్రపదవులతో మహిఁ బరగినాడు

శానితనంబు భరియింప లేనివాడు

ఇల పదమ్ములొత్తనివాడు తెలుఁగువాడు

౬

గజపతులంగన్న గంజాము మండలం

బొడ్డవారలఁజేర్చి యొర్చినాడు

రత్నముల్ మొలచిన రాయలసీమను

దమిళులకర్పించి తనిసినాడు

పోతన, సోమనల్ పుట్టిన వుశోర్వి

పెరభూపతులకిచ్చి మరచినాడు

వడికృష్ణ వేణమ్మ కడుపుపంటనుభూమి

భాగమునలైసల్ పంచినాడు

ప్రథితనాగార్జునాద్రి శిల్పంబులెన్నో

కాలవాహినిఁ గలియంగఁ గాంచినాడు

తనకుమాలిన ధర్మంబు దనిపినాడు

కలుషమరుగఁడు జగతి మా తెలుఁగువాడు.

౭

కవులనుపోషించె గ్రాసవాసములిచ్చె
 చవులూరు భక్త్యభోజ్యంబు లిడియె
 పల్లకిఁ దామోసె నాణిఁబోయ్యయై
 పండితాళికినదా ప్రాజలిడియె
 రత్ననీరాజన రత్నాంబరములిచ్చె
 పారిజాత మిచ్చె ఫలములిచ్చె
 కమ్మకస్తురులిచ్చె, గంధంబులర్పించె
 గండపెండెమిచ్చె కనకమిచ్చె
 గొనముగలవాడు, నవనీలమనమువాడు
 పగర్కై నను శుభములె పల్కువాడు
 పలుకుపలుకుననును తేనె లొలుకువాడు
 చెలిమికనువగువాడు మాతెలుగువాడు.

౮

ఆశీతుహిమనగ దేశమంతటమెట్టి
 అద్వైతసుధఁజిల్కి యమరినాడు
 ద్రవిడభూమినిబుట్టి రహిమించుభక్తితో
 ఘనవిశిష్టాద్వైత మనిచినాడు
 భక్తులకాణాది వంగభూమికి నేగి
 భక్తిచైతన్యంబుఁ బొందినాడు

పట్టణం వేత్తయై సాహిత్యదీపమై
శ్రీనవద్వీప మూరేగినాడు

ఉరుదు, నరచిక్కు, పార్శ్వలఁ గలుచినాడు
భాగ్యనగరినే నుంగెక్కి ప్రబలినాడు
పూన, సాతారలో గెలుపూనినాడు
దిక్కులన్నిటఁ దీపించెఁ దెలుగువాడు.

౯

సీతాపహరణంపు సిగ్గునోర్వక దొర్లి
కన్నీటికాలవ కార్చినాడు
పాండవారణ్య గంవాస భారములోసి
కౌరవదౌష్ట్యంబు దూరినాడు
బద్ధదేవుని సుప్రసిద్ధ సూత్రములను
భరతఖండము నెల్లఁ బంచినాడు
అలసబర్హతి యోగిపలుకుతోడ నేడు
దేశసాభాగ్యంబుఁ దిద్దినాడు

ఏడుకొండలనుండి భూమేలినాడు
ఆది, సుధ్యాంతరహితఁడ నాదివాఁడు
ఉడుపథంబున తారాళిన లరువాడు
దివిని వెలిగెడువాడు మా తెలుగువాడు

౧౦

సర్వసర్వంసహ చక్రిమంతయువెల్లు
 దివ్యతేజఃస్ఫూర్తి తెలుగుకీర్తి
 స్వారాజ్యసౌభాగ్య స్వర్గసంపదలంది,
 మనియె పుగాత మా తెలుగుమూర్తి
 ప్రాచీనసభ్యత్వ పౌరసత్వమునంది
 వెలుగుచుండెడు గాత తెలుగురక్తి
 శమదమంబులగల్గి జగతికి రక్షయై
 తేజరిల్లెడుగాత తెలుగుశక్తి
 మానవాళికి నొరవడి న్మనెడువాడు
 పాడిపంటల సుభగతఁబరగువాడు
 ఇలచతుష్పతి కళలను గులుకువాడు
 గుణముసత్త్వంబుకలిగిన తెలుగువాడు.

అంధగ్రస్తాతి ౧ ము.

౧

అమరవ్రాతపుఁ బారిజాతము, మహాష్టైశ్వర్యసంజాతమున్
విమలాంధఃపరిపూతమున్ మణిగణావిరభావప్రసృతమున్
కమనీయాయుత సస్యదృశ్య విలసత్కాసారసంఘాతమున్
సుమసంశోభితకోనసీమతరు కాంక్షోద్బూతవిభాతమున్
అమలదారమనీషిసేవితము, మా, అంధావనిక్షేత్రమూన్.

౨

సస్యశ్యామలశోభితంబు, ఋషిహంసావాసభాసంబు, పే
మాశ్వుభ్రాజిత హ్లాదభావగుణబ్రహ్మజ్ఞాని సంసేవ్యుర
దాస్యంబెల్లులిఖించె! నీనుమటతథ్యంబునునో అంధమా!
వశ్యంబైతివెనోమమాకలను, సౌభాగ్యంబు గోల్పొయితే!
జోస్యంబైనను జెప్పరైమునిరాజులే మన్నులోకార్థమై.

౩

ఇది మేగీశులప్రణామి, యిటలేవెన్నండునీక్తింపగ
మదిచూగొసినపాడియావులవభుంబుల్ మిథుమకోఠంబుల
మదిలజ్జింపని శ్వేతకన్యలను నింపొనగ్న సృత్యంబులున్
హృదయాభీలకతోర, కంటకమహాపేయంపుజట్టంబులున్.

అంధ్రస్మృతి.

ఛ

మార్కసామ్రాజ్యరమా నర్తనగురుడు
చాణక్యఁడోనమాఁ చదివెనచట
మొగలుసామ్రాజ్యపు మోహసచ్చత్రంబు
వీరబలుండిటఁ బేర్లనేర్చె
కాఁకిరన్న యుగంధరుఁ డిచ్చట
ధిల్లెనుల్తాను గుండెల వసించె
కన్ణటరాజ్య రత్నా దీక్షితుండైన
తిమ్మరుసారవల్లఁ దిద్దెనచట
భూరితేజలు, ననఘులీ పుణ్యభూమి
హళిపండించిరెపుడు ముత్యాలపంట
పంచిరఖలశ్రేయశీర్తి పాయసముల
వలప్రథమించె నేడు దుష్కాల ఘటిక?

అంధ్ర స్మృతి.

అంధ్ర శ్వరి.

౧

రేగీ రేగనిపిల్ల జంజులు పే) రేపించు నెమ్మోయ నక
సాగీ సాగనితప్పలే నడకలా శాశ్వతి దీపింపగా
మూగీ మూగః మాటదొంతరలు సమ్మోహంబుఁ జిందింపగా
వీగీ వీగని సంభ్రమంబడరుచి విజిల్లి ఆంధ్ర శ్వరి
రాగభ్రంతిని వెల్లు దివ్యకళ నారాధింతు స్రవంతమున్.

౨

శ్రీలంబం గెడుజీవగడ్డవయి, సుశేయ బుల్బ గూర్చువీ
రాలాపంబులఁ పేర్చియిక్కవయి, యుద్యత సాంగమాంగల్యవై
వాలాయంపుకనల్ కృపారససుఖ వాల్లభ్యలభ్యత్వవై
జాలింగొల్పెడునీతికోటిసు తిలకాపూర్ణ సంకల్పముగ
అలంకింపవదేమివేగ, జగదంబా! తల్లి! ఆంధ్ర శ్వరి.

౩

సమసేవ చొల్లిటి యాత్మగౌరము దేశంబు పరాధీనతా
తమముల్ పైకొని యావరించినవి, యుద్యత ప్రాజ్ఞ
సామ్రాజ్యభో
గములాప్రాప్తనగాథలయ్యె, మరిసంగ్రామైకశక్తుల్ సనక
కృమతక సోదరు లన్యభాషలరహిత గిల్ల నీచాన్యపుం
దమకంబెల్లుభరింతువమ్మ! జగదంబా! తల్లి! ఆంధ్ర శ్వరి!

౪

కాలగ్రంథమునుండి యబ్బుపుటసంఘాతంబులు బాతె భూ
పాలుర్ పెక్కురువిస్మృతి జసిరి; సుస్వారాజ్యసౌభాగ్యపి
ద్యాలాలిత్యముదూరమయ్యె; పృథువాత్సల్యంబుపొంగారగ
నాలింపంగదనమ్మ! ఆర్తులమును హృత్ తల్లి! ఆంధ్రేశ్వరీ.

౫

శుక్తివాగర్థవితానసంవదలచే నోభిల్లుపుహ్వయ, నే
డతిదీనంబు, తామసీడితమునై యల్లాడుచుండెన్ సదా
వెతలగుండెమహాంధ్రలోకమల సర్వీర్యంబునకజీరి మా
క్షితికి వేగస్వరాష్ట్ర సిద్ధికయి, అశీసిమ్మ! ఆంధ్రేశ్వరీ.

౬

ఆద్యంతంబునులేని విశ్వజగద్ధిన్నామాధ సద్విషమై
హృద్యత్రోజ్వల వీరగాథలవెనాల్చెన్ నీదుచాత్రత్యమూ
డద్యన్మోహనమై, తిక్తతిసుతకల్పరీడుహోహస్త్రంగమై
గుద్యోజాతసువర్ణరత్నమయమై సంఖ్యిమాంధ్రేశ్వరీ!

చేదన.

౧

నిద్రంజెందుచునుండెప్పు ర్వకవి పాండిత్యంబు తంజాపురిన్
 చిద్రంబయ్యెడి నాంధ్రశిల్పమహిమా శేష బజంతాగిరిన్
 ఊద్రంబయ్యెడి నాంధ్రసోదర యశశ్శ్రోత్రధరాగ్రంబిలన్
 భద్రంబెప్పుడుగూర్తువో! యదిమహాభారంబునుమ్మాంధ్రుడా

౨

ముద్రంజూడక త శపత్రగతిమై బూజుదెమ్మా కైతలున్
 రుద్రుండేరెనుడక్క మస్తినుల సౌరుంజిల్లు మానేతలున్
 ఉదేకంబాగిశేక సన్నగిలె యెష్టోధాత్రి మాచేతలున్
 భద్రదేభాదిసిరుక్మారున్ సమసెనబాప్! పంచబంశమై.

౩

ద్రవిడప్రాంగణభూమినఁ టిచనియెత్త్యాగయ్యగానంబు,హా!
 భువికర్ణాటకుండయ్యెనాంధ్రవిభుఁడౌభూజాని,కృష్ణుండు. నే
 డవురా! చెన్నపురంబువీడితొలగెన్నాంధ్రాననిక భీరువై
 చవులన్ జమ్మిడు తెల్లువానికిక ప్రాశస్త్యంబులేదెచ్చటన్
 రవికోటిప్రతిభన్ జెలంగగనుమారాప్తంబు ఓ! ఆంధ్రుడా.

౪

అలవేంశుల కాలగర్భమున, చిహ్నంబైన లేకండెడిన్
 అలకకత్యన్మపాలసి హనులగుయ్యాటల్ గనన్ రావుపోన్!

అలక్రొంగ సుకుపల్లవాంధ్రవిభు పేరైనక వినురాదు, ఉ
జ్వలచారిత్రచతుర్యరాజప్రభు ప్రస్తావనబుపూజ్యులు, నే
డిలనీర్వీర్యనిరర్థకంబుజనమూల్ హెచ్చాయితోఅంధుడా

గ

చెన్నుందిక్కెనుభిన్నభిన్నమయిమాక్షేత్రింపు తేజంబలన్
న్నంబైయలరారెనాంధులయశస్సాంద్రైకజ్యోత్సావభుల్
కన్నీటకజలకంబుబాడెడిని ధిక్కారంబుత్తాసైపమిక్
న్నంబెట్టుమ'అంధమాతకు'మహాభాగ్యంబునుహ్లాంధుడా.

ఁ

డక్కామల్లుపసంమహోయ, స్పృహ రాట్నప్రాణి తార్భటాల్
నక్కాణింపపుభావిభాగ్యముల, శుభత్ దాస్యబీజంబులక
దిక్కుల్ మిక్కిలిపిక్కటిల్లినవి, యే దీమామగత్యంతరం
బిక్కాలంపుమహత్తులన్ దెలియ వాణిజానికిన్ శక్యమే?

రి

రాయల్ సీమచుపోదరుల్ జవిరి, పక్రంబైన మార్గంబునన్
హాయిన్ గాంచిరె? మున్నుభాగ్య నగరీయాంధుల్

విభిన్నంబునన్

దోయిన్ రారు'బ్రటిషు'నదు, మగురాంధుల్ మూడు
మార్గంబులక

నాయన్! గవలెనై క్యమార్గ సులభో పాయంబు

సుమార్గంధుడా.

౮

తెలుఁగుఁదేశము ముక్తముక్తలయి నిస్తేజంబుగానుండెడిక
 తెలుఁగుఁదేశికలందరిన్ని తెలుఁగున దీపించిరాంధ్రావనిక
 తెలుఁగున్నానది తెన్నయంచనబడెన్ దేశంపునద్భాషలన్
 తెలుఁగున్వారికిన్ స్వేచ్ఛామూర్తముప్రసాదంపంగ దే'అంభుడా!

౯

పలుచఁ బారెను తెల్గురక్తమిపుడే బాటన్ విచారించినన్
 నూలఁగెన్ దొల్లిటి దేశ శౌరవము, గురుల్ లేక యేదిక్కులన్
 గలఁగెన్ కాకతి, శతవాహన చళుక్వత్తేశు కీర్తిద్యుతుల్
 చలనంబొందె తెలుఁగుభూవలయ మా శాస్త్రోత్తిక్ష్ణిణిం చె, బో
 విలయంబొప్పెడిభోగభాగ్యముల కెవ్వట విలోకించినన్

౧౦

ఒడ్డెవారికితొల్లి యొడ్డారము లఁజూపి
 ఒడ్డికిపుడు తలలొగ్గవలసె
 తమిళతంబుల నెల్ల దరిమిన మనతల్లి
 తమిళులకీనాడు తగ్గవలసె
 కర్ణాటలక్ష్మిని గాదను మనదేవి
 కర్ణాటబేసలఁ గవయవలసె
 బొత్తరాములకెల్ల బత్తి నేర్పినసాధ్య
 బొత్తరాములకొత్తు లొత్తవలసె
 బొర! కాలమువారింప నేరెతరము?
 నిత్యమాంగల్య కలకల నినద మొనఁగి
 లక్ష్మీతాండవంబాడు మార జ్యమిపుడు,
 చితికిలంబడె దాస్య పిశాచినోట.

పూర్వ శోభ.

౧

పరజేశాలనువర్తకంబమరె శోభ 'మోటుపల్లీ' పురిక
సిరుల గ్రుమ్మరె నాంధ్రనాకలచట స్వేచ్ఛావిహరంబుల
వజ్రలెక దామరతంపరై, మృదులమె, వాకాలధాన్యంబిల
సురలోకంబుగ నాంధ్రభూమిదిశః శోభించెమున్నాంధ్రుడా.

౨

అకలఃక, బుగనాంధ్ర నావలలనటాడె 'మసూర పట్టమం';
హాక కాలంబుననాంధ్రవీరలు, బల్లి యుత్సాహమేపారగ
ప్రకటింపించిరిపొట్ట నూరికడ వీర శ్రీజయస్తంభమల్
ఒక చోనాయకురలుమందఃబాడిచే 'హా!' యంచునో ఆం.

3

రవణిలె ధరజ్ఞానస పదలతోడ దెల్లమాగాణి సం
భవమొందె సురతుల్కులొనుపనివల్ బ్రహ్మోజిజ్ఞాసువుర;
స వనాశ్వబులుగ్రుమ్మరె విపులసంచారంబులై యెడర;
సవనేచ్ఛారతి జన్నిగట్లుగలరొడ ధర్మ పారీక్షలై;
హావనాక్రాంతసుధూమమీ భువికదయ్యా! తల్లి ఓ ఆం.

౪

విహరించె వివినాతరస్థుల, నన్వేషించెశాస్త్రార్థముల్
గహనంబుదున నాశ్రమా వళులు నిర్మాణించి ఛాందోగ్యన

ద్బృహదారణ్యక, ముండకాద్యుపనిషత్ పీయూషశానంబుచే
మహిరాజల్లివెలింగె మానికుల సామ్రాజ్యంబహూ! ఆం॥

శి

వినిశ్చితే దోలిబ్రహ్మసూత్రములగంభీరంపువ్యాఖ్యానముల్
ప్రణతుల్ వొందిరి పుణ్యభూమినిచటక వాతంజలుల్ వాణినుల్
గణనముల్ పులు భాష్యకారులిట నుద్ఘోషించిరామ్నా
యముల్

కనకయ్యోమునిసంతతిక కనకకాంక్షాలోలతక నేడిటక

౬

కోహినూరెందునజన్మ మొందెను! లసత్ కోటిర మాణిక్యముల్
మహినేతల్లిసుగర్భముక్తములుగా మాన్యత్వమందె మహా
మహులౌ భూధనమస్తకంబులవయిక బాశ్చాత్యలోకంబులక
రహితస్మాలిన ధర్మమైతనరి తోరంబైన యాధాత్రితా
బహుకీర్తిక గ నొకృష్ట వేణి"యిదిసీభాగ్యంబుసుమ్మాంధుడా

౭

ఎన్నోకోటుల కిమ్మలైబరగె మున్నీ రత్నమాణిక్యముల్
ఛిన్నాభిన్నములయ్యు నలైసలవాసిగాంచెరా గ్గండలిక
విన్నంబాటువహించెలోకము, భవద్విస్ఫోతభాగ్యంబుచేక
చెన్నుగాంచెను 'కృష్ణ వేణి' జననీ శ్రీరేఖ మున్నాంధుడా!

తెలుగు తల్లి.

౧

ఆరాధింపును 'తెలుతల్లి' నెఱుఁగుద్యుద్భక్తి పెంపారగా!
ఘోరాభయనఁగారు మబ్బులలమో గోబాలధ్వజము
దారాపుత్రరమల్ తిరంబె? ఖలమాఁ దత్కాలభేదంబుచే
వీరవ్రాతముపోవుదారిఁజనుమా వీరాగ్రణి! ఆంధ్రుఁడా!

౨

ద్విజులు, గావులు, కమ్మ, రెడ్డి వెలమల్ వీర్యంబు రేకెత్త, మా
ధ్వజనీకాండపురాత నాంధ్రవిభవప్రౌఢి విడంబింపగ
గజవాజుల్ భటరాజముందుఁజన, నాకంబతుత్తగల్గ, వే
భుజము భారతపంచవర్ణసట సద్భూషాఁశుల్ గప్పగా
విజయాశీస్సులనంది శోభమనుమా! వేంగీమహిమాతరో!

౩

భవభూత్యాంధ్రుఁడు, మల్లినాథ బుధుఁడు భద్రాంబ,
శాకల్యుఁడు
కవినారాయణతీర్థ, శ్రీధరుడు. నన్నంభట్టు, నాగార్జునుల్
ధ్రువతారకబలైష్టా కృతాంబరపు వీధుల్ నిండి దీపింతురా
నవదీప్తుల్ గురిపించు చంద్రుఁడు జగన్నాథుండెకాఁబోలు న
ల్లవిగోచూడును! కేలుమొడ్చిమనుమా! హంకారతన్నాం

౪

విద్యారణ్య, కవర్తి భాస్కరకవుల్ విశ్వేశ, గంగాధరుల్
విద్యానాథుండగమ్యుఁడు హరిహరుల్ శ్రీసింగభూషానుఁడు

అంధ్ర స్మృతి.

హృద్వంద్యై నన్మసింహభల్లటఃకుమారిభట్టః, కృష్ణాధ్వరుః
ఉద్యత్కీర్తులు, దివ్యులాంధ్రులుగదా యన్నారితారాధ్యై

గౌ

అనందాబుధిమోలలాడిచన ఎమ్మా కీర్తికృష్ణాంతముఁ
వాణినేవపరాయణుఁ, గుణఖనల్ పాడిత్యైశేజోనిధుఁ
నానాపుణ్యపురాణపురములు పన్నానంబుగా నీదుగ
రాభినన్ జన్మముగాంచి / న్మయశేరిక వర్ధిల్లిరాధ్రావనీ!

౬

తమిళిమాగణంబు దండెత్తి పండించె
రాచప శైవునీదు రాచకొలము
కర్ణాటవాణికి గఱపె నిఛందంబు
నాగవర్మాభిఖ్య వేగిబుధుఁడు
అంగ, వంగ కళింగ, హూత రాహలకొజ్జ
బతుల నేర్పిన భాగ్యవతివి
ప్రభితమహారాష్ట్ర రాజశివాజికి
రాజ్యత్రైతమిడిన రాణివీవు
దర్శన శుభావహకార ధన్యవీవు
విండులొనగూర్చి వజ్రాలంజరినావు
తెలుగు మాతల్లి నేడిల్లు దీనవైతె
కాలగతుల నెవ్వారిలు గడవగలరు!

ప్రతిభ.

౧

ఉదయంబయ్యెఁ దెలుంగుభాస్కరఁడదెన్నో వేలయేండ్లాయె, నీ
విదితాధ్యాత్మిక భారతాంబరమహావీధి ప్రభావంతుఁడై
'మదమాతంగతరంగ'సంఘములతో మధ్యాహ్నశంఖధ్వనుల్
ముదమొప్పార ప్రచండరస్మిఁబటపె భూభగమందెల్లెడఁ
ముదిమి బోఁడిమివాసెఁ గాఁహరణంబు జేసినేఁడాంధ్రుఁ.

౨

కడుజీర్ణంబులరవ్యహరస్యములుప్రాకారఁబులు కుడ్యముల్
జడతఁ మైచెడుకోటదిబ్బలును వైశాల్యరూకాసారముల్
బిడియంబుందెమతోంటినాణెమలునుర్వి మోదముల్ గొల్పునే
సుడిగాలింబలె వీచివల్లనవి మాక్రొడీర మాలాస్యముల్
పిడివాదంబుల కేమికార్యమగు? నన్నేషింపు నీలక్ష్మినిఁ.

3

ఉరుప్రజ్ఞాఘృడనై, యశోంబునిధి. యత్తుంగప్రాగల్భ్యతఁ
గురుదర్పంబున పృథ్వి నేలితివి బక్రొడీశవుల్ మచ్చము
సరవింధ్యాచల, కన్యకుబ్జ సగరీప్రాంతోన్నత క్షేత్రముల్
విరసంబయ్యెను నీమవీర్యమిపుడీ విఖ్యాత దేశంబునఁ
నరులెన్నాడికి గీడుమీళ్లలవనిలో సాదంబులౌ ఆంధ్రుఁ.

౪

జననంబందెను భూరిశోధన విలాసంబున గుఱాళింపఁ బా
ననమామాగధభూపుగ దైవయి, సభ్యత్వంబు చేచుధన్య పుం
దినమార్తాండునిబోలె నావిపుల వేంగీ సింహాపీఠంబునకా
వినుతింసెండె, బురాతనాంధ్రజననీవిఖ్యాతి నూహింపుమా॥

౫

తొలిమానన్నయభట్టుమెట్టుటనుపూతుండయ్యెచాళుక్యరాజ్
కలిబాసెంగద తిక్కయజ్జబుధుడుండన్ మన్మథుజాని; స
త్కులఁడొయెఱ్ఱనకీర్తిలో విపులకీర్తుగాంచిరా రెడ్లు; మా
యలధన్యంబయె, మూడుమూర్తులకళాసృష్టిన్ సుధాపూరమై

ఆంధ్రులదుస్తులు.

నిజవేషంబునువీడిదుస్తులకు నీ నిత్యాభిమానంబునన్
గిజిగాడట్టులఁదొర్లుచుందువకటా' గ్రీష్మంబుహెచ్చించు నీ
విజనా మోదపుటల్లిబిల్లిముసుగుల్! భీతిల్ల రేఖలికల్!
సృజనన్నాలరిబ్రహ్మచేరుములు వీక్షింపంగఁ జోద్యంబగున్

మడుగుదోవతిపింజెబింకమడరన్ మాన్యంపుబుష్టిన్నపమున్
పొడవైనట్టిస్వదేశ పంగరకయన్ బూజ్యోత్తరీయంబునున్
కడుదట్టంబులుపాదరక్షయను, చొక్కంబైన పెన్ జుక్కయు
నిడుచొవేత్రకరంబుతోఁ దెలుగువన్నీడొచునిశ్శంకతోఁ
నడుమా! బాటనురాచరీపులొలుకక రాగంబుతో నాంధ్రుడా॥

3

నొసట బాపటబొట్టుముద్దులొలుకక నున్నారులేజెక్కులక
మసలంగాఁ దెలియాణిముత్రైమటు ఘర్మాంబుల్ ప్రభల్
చిల్కుచుక

దెసలఁగూఁకటు లూఁగఁగొం బసిడిభాదీకోక నేనాలము
బసపుంగుంకుమలొప్పదాల్చు తెలుఁగంబాసీకుసౌభాగ్యముల్

4

పరువున్నిల్పును తెల్లుతేజమిగురింపక నీదు మూర్తిక సదా
మఱపుంరావవి నీదుకృత్యములు సమ్యక్ దృష్టి వీక్షింపగా
గజకుంగత్తులకాకకోర్వకయ నిక్కంబిల్లెనన్నోతరు
పెరభూమిశుల సైన్యకాండములు పెన్బీతిక రణోర్వీస్థలిక
వరసింగాత్మజత్కినాది మొనమిన్నల్ మున్నుదాగ్ధాణముల్

గోదావరి:

౧

విమలంబై, శుభదాయియై, శరదుదావిర్భూత నైల్యంబునై,
కమనీయంబయి, కర్షకావళికిపెన్ కల్పదుగ్రమంబై, సదా
సుహనఃప్రోజ్వలవై. మునీంద్రజనసంస్తుత్యంబునై యొప్పు నీ
నమనాదాత్త మనీషణై బ్రతుకుమమ్మా! తెల్లి? గోదావరి?

౨

జనసంబోందితినీదుగర్భమున, నీస్తన్యంబులే ద్రావితిన్
ఘనవాగర్థము తెన్నోనేర్చితిని, ఆంధ్రాగ్లంబులన్ నీకడన్
మునునీవీచికలందుగ్రుంకులిడితిన్ బొంగారుముతాలితోన్
ఘనకీర్తిన్ వెలుగొందుమీవు, జననీ! కల్యాణి! గోదావరి!

౩

పారావారసుసాధ్వి! నీపయిడిగర్భంబందున్ వజ్రముల్
తోరంబొప్పకళావిలాసములతోడూగాడ నీర్వ్యన్నులు
వైరంబూనికరంబు నీకడపుదిప్పల్ దెత్తుపెన్గట్టుచేన్
వీరీతిన్ జరియింపదప్పవుకదా! యిక్కట్లు గోదావరి!

౪

‘శ్రీ’వాణిగిరిజాశ్చిరాయరను” నాశీర్వాదసూక్తంబు, ము
న్నావిర్భావమునొండెనీదయల నన్నబ్రహ్మసృష్టిప్రభన్
మావేంగీజనయిత్రినోమిళిపి సమ్యక్ప్రాభవం పితగాన్
నీవైవర్ధ్యమైనిత్యజీవనమ. ఖోణిక్ మాకు గోదావరి!

శ్రీ

దృప్తాంధ్రపారుషదీప్తి ధావశ్యముల్
 పాయలై, తరంగలై పారునేమొ!
 చాళుక్యభూజాని శౌర్యాన్ని కీలలు
 భూరిగ్రవంతులై పొంగునేమొ!
 నన్నభట్టసుకవి వాఙ్మాధురీ రసధునుల్
 పాకమై, వాకలై పర్వనేమొ!
 సోమనాధ్యునిరాగ సూక్తిసుధానిధుగ
 వెల్లువలై పైకి త్రుళ్లునేమొ!
 ఘనమృకండాత్మజ గౌతమమునిగుత్వ
 తేజంబు నీలోన దించునేమొ!
 వసుమతీ భాగ భూరిధూర్వహతవలన
 కలఁతఁజెందిన యాంధ్రులఖ్యాతి తిరిగి
 గాంచు చాచంద్రతారార్కమంచితముగ
 భూమి వర్ణిలు గోదావరీమ తల్లి!

రాణ్యహేంద్ర వరము.

కలదుత్పల్లసకోజ కాండనవ రేఖావల్లికా మాలికో
త్పల శీర్షస్మధురానవంబు హృదినాన్వాదిచువిద్వద్విశే
పులకావాసము, రాణ్యహేంద్రనరమొప్పుక శ్రీకళాభాస్మయై
శైలుగుంభారతికావ్య పుత్రవిహరత్ కీడావిలాసంబునై

2

గుణిచాళుక్యుడదే ముహూర్తమున శంకుస్థాపనం జేసెనో
గొనియెన్ గీర్తి నినన్న పార్వగజమా గోదావరీపెద్దరిన్
ప్రణుతుల వొందెడిరాణ్యహేంద్రవర విజ్ఞానంపుసంపత్కళా
ఘనపీఠా పమరందధారలొలుకున్ గావ్యాళి నేడాంధ్రుడా.

3

తెలిపేనములగ్రక్కు లలితగంగాధునుక

చదలేటిబంగారు చలువలీన

వేగిరాకొమరుని విఖ్యాతకథనముల్

పల్లెవారల జాన పదమలవగ

వినువీధినునుగాంతి వెలయునా బొమ్మారు

పెండికొండయొక్కాగ విందుసలుప

పొరికోటిలింగాలు భూరిపుష్కరతీర

వారిపూరముజమ్ము తీరు నెనయ

వెలయు కందూరి, వడ్డాది, చిలకమర్తి

న్యాయపతిబుధుల్ ధ్రువతారలొయనంగ

సత్కళానిధి రామరాట్ చంద్రుఁడొప్ప

స్వర్ణతుల్యంబు రాణ్యండ్రి స్వర్ణపురము॥

ఆంధ్ర స్మృతి .

కవి స్తుతి .

౧

నన్నయకవిమన్ను చిన్నిబిడ్డనుగాంచె
గీర్వాణభాషామృగేక్షణకును
పాలపాశములలో లాలించిపాలించె
కుండలీ ద్రుడు ముక్కువలమిగుల
పెంచిపెద్దగజేసెఁ ప్రేమతోశ్రీనాథుఁ
డాంధ్రనైషధకావ్య మమరఁజెప్పి
పూతచరిత్రుండు పోతన్నవిభుఁడు
సర్వాంగసౌందర్య సదనఁజేసె
సూరన్నసొన్నారి శోరితఁజేసెను
తారహారంబు లింపారమూడు

తగినవరుడనియెంచి పితామహుండు
పెండ్లిసల్పెను కృష్ణభూ విభునకిచ్చి
మెట్టినగృహంబునకును దాఁబుట్టినంటి
కిని తెలుగుబాస పూఁబోడి కీర్తిదెచ్చు॥

కుకవి .

యతియన్ బ్రాసయులేకవృత్తనియమాభ్యాసంబుపూజ్యంబు
సతతంబున్ పెరసంప్రదాయములకై స్వచ్ఛందవృత్తాఢ్యమై
మితకావ్యములవాసిహూణవిధులన్ మేలంచుఁగీర్తించుచున్
యతిసోలెన్దిరుగాడు కాకవి సమూహంబున్ మదిన్ రోసెదన్ ॥

తిక్కన.

౧

బాణోచ్చిష్టము సర్వమంచువి నెదన్ పొచేతసప్రోక్ష గీ
 ర్వాణంబంతయుఁ గావ్యస్మృష్టి తవణింపన్ నీదువా జ్యేష్ఠముల్
 పానీయామృతవర్షధారకురిసెన్ భాషాప్రపంచాన, నీ
 వాణివైఖరిమించెమాకు తెలుఁగై పైదుష్యవాచస్పతీ॥

౨

అమరత్వంబునుబొందినాడవు కవింద్రా! నీదుభాషాతత్త్వ
 సుమనోభూషణపుష్పమండరులుగా శోభిల్లెనాకంబునక
 గములంజిమ్ముడవాది, కప్పరపువల్కుల్ తెల్లువాగ్గంధముల్
 కమనీయామృతగాంగధారలొలుకంగా నీదువాజ్ఞాధుమల్
 సమతలోకములేలుకొమ్మభిరతిక స్వర్గీయరాష్ట్రంబులక॥

౩

నీకావించినసృష్టియన్యులకిలక నేర్పింపగాశక్యమే?
 నీకావ్యామృతవృష్టి వేదరసమై నిండక త్రియఃకోటి గీ
 లాకావ్యాంధ్రజగత్తుసర్వముపునీ తంబయ్యెదధారలక
 సీకుంజాలిన కావ్యకర్తలిక షోణిక రాసు వేయొడ్లకుక॥

౪

భావోన్నత్యము, పాత్రపోషణ, లసత్ వాగర్థసౌందర్యముల్
 తావుకైపలఁజిమ్ముశబ్దములు, శుద్ధాంధోక్తులు సత్కళా

శ్రీవైచిత్ర్యముసాంగులీనునుచులక స్మృతించిమాకై తకె
న్నోవన్నో పచరించిగుల్కితి తెలుంగోత్తుల భువిక మ్రోగగక

౧౧

తేనెల తేటలువారుదివ్యుచులుద్దీపింప నీకావ్య మెం
తేనిక సంతతమోదవార్నిధులఁ బ్రీతిక దేలియాడించుఁ; గా
దేనిక సాధ్యమెవ్యాసనిర్మితకళాస్మృతి మధించంగ? నీ
వాణీశీలజరామరత్వముగ నెక పాండిత్య తేజోనిధి॥

౧౨

ఉన్నారెందరొ తెలుబిడ్డలు; మహూద్యోగంబులందుండి సం
పన్నప్రక్రియ నేర్పరింపగలధీమంతుల మహూదానుభో
యన్నా! తిక్కన! నీమూర్తినిలకన్నారంగ వీక్షింపగక
వన్నెలగ్ర క్కెడునీశిలాప్రతిమనైనక వేగనిర్మింతురో!

క వి త.

౧౩

కవి తాధారకు మేరయన్న దె? వచకాశ్యమేపారగా
జవతోగూడినశబ్దజాలములు తేజంబొప్పగుప్పించుచుక
చవులుజిమ్ముచు, హావభావగుణభాస్కరై. జనామోదమై
చెవికింపొ మృగుభాషయేకవితనాసిద్ధంబు సుస్మితధరక॥

౨

రసమూలాలుచరాచరాత్మక మహాస్రప్తప్రపంచానుభవో
రసమేవాగ్రముకావ్యకోటికిని సారస్యైక భాషాళిక్తిః
రసహింసంబగుకావ్యమేవిధమునఁ వ్రాయన్ బిర్రాళించునే?
రసమారాధనసేయనట్టిమనుజుల్ వ్యర్థుల్ విచారింపగన్ ॥

౩

కవిదారాజకలంబెనుంఁతియు,లనల్ కావ్యాలెసామ్రాజ్యమున్
కవితంజిప్పిలుచారువృత్తగమన వ్రాతంబె పెన్నెనరహా
కవితారాజ్యరమాదురంధరత నేకచ్ఛత్రమీవేలు, గ
త్కినివై, కాకవిమూఁకగొంగువము, లోకంబంతయుబ్రంపడన్ ॥

౪

కవులెవ్వారలునిండు పేదరికపుంగానఁ బ్రవాసించుచున్
నవనీతాత్మికకావ్యకోమలినియే నాగయ్యకోయిచ్చి తా
భువిజీవంబులనిల్పుచుండిరకటా! పూజార్హులొనట్రీయా
కవుల. జేయుమ చక్రవర్తులుగ యుక్తంబిద్ది ఓ! ఆంధ్రుడా!

౫

అరిషడ్వర్గముగెల్పనేరక, సదావ్యామోహచిత్తాననో
గిరముక్ మెక్కుచు, మత్తులై చెలఁగుచున్ కేళీవిలాసంబునన్
సరులక బీడిన సేయుభూరి నృపసంతానంబుతామర్థపుం
తెరువుల్ తెర్వగనిండు! సత్కవులుప్రీతింజెంద నశాంతమున్ ॥

మాతృభాష.

హూణల్ ప్రవాసిన గంధజాలముల కైహో మంచు నెన్నోగతుల్
గానంబుక దగ నేతు వెప్పడును నిర్మాలిన్య మోదంబుతోఁ
బ్రాణంబుకడ తేరు న్నాల్చి యిగురు మా తెలుక మృన్నచో
“బోనీ” యైనను సేయ రావు తెలుఁగుంబొత్తంబు పేరెత్తినన్ ||

2

తలగున్ మానస మెప్పడన్యగ తులన్ దాన్యంబుత్సక్ వెసన్
అలుకన్ సెందెద రేలకో తెలుఁగు పేరన్నన్ సదా సోదరుల్
తెలుఁగు దేశముఘట్టువై తెలుఁగుమాతృస్తన్యముల్ ద్రావుచుం
దొలఁగంజేయుమభ వదాన్యముమహా దోషంబునుమ్మాంధ్రు

3

పెరజాతీయవికాససంపదల కువ్విఘ్నారియశ్రాంతమున్
పెరభాషానవసంప్రదాయముల నన్వేషించుచున్ స్వీయవి
ద్యరవం తెనను నేరకుండభువిలోఁ దంభోస్తులన్ బల్కు సో
దరబృందంబులకేమి తెల్పెదవా! మాతల్లీ! త్రిలింగేశ్వరీ ||

4

అంధ్రంబంచెపుఁడాంధ్రరాష్ట్రమనుచుఁ ఆర్భాటముక సేతువో
అంధ్రా! డెందముదంధసంధరితమై యాశించునుద్యోగమున్
అంధ్రంబన్న నెరుంగ నేరవిల పూజ్యంబాంధ్రసాహిత్యమున్
అంధ్రుల్ చూడఁతికోటి మూఁ జరితమున్ గైసే మును వ్వారికిన్

౫

తెలుఁగెగ్గమె నరించెసోదరవచా' ధిక్కారమల్పైపను
జ్వలమా' శారదరాత్రి చంద్రికలహసంబాదు సత్కావ్యమం
జులడిండ్లర నటీరరన్నిరుచులక శోభించియాంధ్రా'వళి
జ్వలితానందరనాభిహా' లికలనూచక లేదె. యొక్కప్పుడుక.

౬

సర్వజ్ఞత్వమునూ నవోయితుమతీ! సంసర్గకర్మ బునక
సర్వంబాగ్గమె దేవుడంచుమదినిక శాసించుభావంబునీ
పూర్వుల్ విన్నను ప్రాణమ ల విడువరా! భూమధ్యముక
గుంగరా!
దుర్వారకి' మనన్నయాదికప్రలీ దోష బు సైరింతురా?

౭

నీభాషంగలజగ్గునిగ్గులును, నన్నెల్ గ్రక్కుశబ్దేందీరల్
నీభాషంగలతీరుతీయమలు' పోనీచూపుమెం దేనిమా
సౌభాగ్యంబులనడ్డగింపగల భాషాచారురమ్యత్వముల్;
'మాభాగం'చువచింపడా!''బ్రవును'సంభావించిభాషారుచుల్

౮

నానాథాత్మకపద్యగద్యములు విన్నాణించువ్యంగ్యంబులుక
నానాబంధురభాససౌరభ భరాంచల్ చిత్రబంధంబులుక
నానాశయ్యలు, పాకముల్, కళలు, నానాశ్లేషవై చిత్ర్యమల్
నానాలంకరచైకకావ్యగుణ సౌందర్యంబుపాసింపుమా॥

౯

ఈ భాష వాడెగా! శోభించెవంగల

శివరాముడు “జగత్ప్రసిద్ధసమితి”

ఈ భాష వాడె! మహీసుర “దండిభట్”

మన్ననల్ బడసె శార్మిణ్యమునను

ఈ భాషలోనుండు నింపుసాంపులగుల్కి

పాశ్చాత్యులకు నేర్పె ‘బ్రహ్మతొల్ల

ఈ భాషలోఁబుట్టి యనతేజుడై వెల్లు

మన ‘సర్వేపతి’ జగన్మాత్యుడయ్యె

నన్నపార్య, తిక్కనవిధుల్ కన్న భాష

నాశముండదీ భాష కేనాడుజగతి

లొంగదీ భాష పెరవారి పొంగులకును

ఎన్నియుప్పెనల్ వచ్చిన నన్ని సమయం!

౧౦

ఉరుదూభాషమనిటియాడబడుచా! యుద్యోగసద్యోగముల్

చిరకాలార్జన, పెన్నిధానమటతా? పేక్సీయరుల్ మిల్లనుల్

సురలోకంబునుడిగ్గుదేవగణమా? శోభింప వాంఛిప్రథల్

సరదాకై ననునేర్వగాఁదగవ! గీర్వాణాంధ్రశబ్దంబులఁ

మరికౌర్భాగ్యముఁగాక యేమిటిది, శుంభద్ధంభతంభా)ర్థకా!

అంధ్ర స్మృతి.

నవ్యాంధ్రము.

౧

నతలోకుండగు కింకవీంద్రగజపంచాస్యుండు, కావ్యాటవీ
క్షీతిగర్జింపనడంగెఁగాకవికులక్ష్యేభారవంబుల్ మునుక
ధృతినవ్యాంధ్రపు సాహితీగగనవీధిఁ జంద్రికాక్షీరమున్
పితృకౌసత్కవిహంసభావతరంగల్ చెన్నొంద శ్రీఆంధ్రుఁడా।

౨

వ్యవహారాంధ్రమెకావ్యభాషయని సంభావించిపాఠంబులక
దివిటీల్బులఁజూపెఁబూర్వకవునౌ తిక్కన్న పోతన్నలక
సవరింపదగు నాంధ్రముక 'గిడుగు' బిక్షన్ బెట్టె వేయేళ్లకున్
భువిజీవళికినూర్పు. వృద్ధియెసుమీ. మూలంబునుమ్మాంధ్రుఁడా

అంద్రవిశ్వవిద్యాలయము.

౧

‘విజయాఖ్యం’ గొను పట్టముక గనకఁదా వేంచేసె నేమూలకో
సుజనా నోదముగాంచెనో? సగరి వాళ్ళోధక విశోకించిరో?
ప్రదక్షు సౌఖ్యమె? రాయలాధ్రులకు నేమార్గంబులంజూపిరో?
ధ్వజనీ కాంతులమన్న సత్ సతములే? ధర్మంబు బాటింపరా!

౨

ఉరుప్రజ్ఞాన్వితకట్టమంచిబు ధుఁడోహో, విశ్వవిద్యాలయం
బిరుపార్శ్వంబులనుండి శోశుపుఁడురానీ కుండఁగాపాడెడుక
కరుణన్ వర్ధిలుచుండ మొక్కయయి, వృక్షంబై, ద్విజావాసమై
నెరసుక లేకనుపోవు నెందయిన క్షోణిమర్త్యలెవ్వారికిన్!

౩

అలవైశాఖపురంబులో, సగరిలో, నామిట్టపల్లంబులక
గలవారందరుఁజేరినల్గురకునాక్కొ విశ్వవిద్యాలయో
జ్వలశాలల్ నిలపెట్టుటక వినిన నాసల్ జాటు నెవ్వారికిన్
విలపించెక మనతెల్లుతల్లెపుఁడు. మార్పింపంగనో ఆంధ్రుడా॥

౪

ప్రతిభావంతులు, శేముషీవిభనసంపన్నుల్ తిరిలింగాత్మజుల్
వెతలంగుఁడుచునూరకుండిరిల నువ్విఘ్నరుచుక నిల్చియే
గతియుగ గనకనాంధ్రరాష్ట్రకలనాకాంతాత్ములైయింతయుం
ధతమ బాంధులకేలశోగలిగె బెద్దమ్మా! దరిద్రేశ్వరీ!

అంధ్ర స్మృతి.

ఆంధ్ర రాష్ట్రము.

౧

కాంగ్రెసువారైనఁ గరుణాకీతయులేక

“అంధ్ర రాష్ట్రము” బన్న అసలువినరు

గాంధీ దేవుండైనఁ గాసంతబలుకడు

కార్యభారమదే ము? కనరుకొనును

పరపీడనమ సుంత భరియింపగారాని

‘జవహరుం’డి సుమంతసరకుఁగొనడు

“అంధ్రభోజుండై”న ఆపీఠికాపురీ

తొజానిసైత మాజాడపోడు

తమిళసోదరులెంతేనిఁ దలుముచుండ

ఎటులగడియింతువో “అంధ్ర” యింకమీద?

జీర్ణశిల్పంబులనుజూచి శిరమువంచి

ముగ్ధభావంబునహియించి మోహపడుట

తప్ప, నీకేనిబ్రతుకు? భూతలమునందు!

౨

తమిళాధిక్యతయెక్కువౌటమనకుఁ దంత్రంబు హెచ్చాయె. నా

తమిళుల లేని ‘డిపార్టుమెంటు’ కనలేస్తానంబులేదీయిలక

భ్రమయేగాని తెలుంగుభూమికెప్పుడైనా పాలనావర్గమై

“తమిళుండుండిన” నాంధ్ర రాష్ట్రమునకు దావున్నదే! ఆ!

కాలము.

౧

కాలముమారుచుండు, కలకాలమునొక్కవిధాననుండగాఁ
జాలదటన్నఁ బ్రాబలుకు సారెకునామదినిల్చివిస్మయా
భీలతఁదోచె; వెండియునువీరయు గోదయసాంద్రచందికో
స్థిలనమంజురేఖలలమిన్ననఁ గాంచగనూఱడిల్లితి

౨

కాలంబా! వెన నెంతవానినయినక గగ్గోలుగావించుచుక
మేలంబాడెదవీపుమానవుని గంభీరైకధీయక్తితో
ఆలంబందునజేయుడైన నృపహర్యక్షుండు శార్దూలభూ
పాలుండెంతలొ నేగతిజనఁ మునుభావింపనబ్రంబగు

౩

చనికారెందగొరాజులిప్పటికి, రాజ్యంబుగతంబయ్యె, న
జనులొపూరుషులెందరిప్పటి కదృశ్యంబైరినీభూమి, న
న్మునిసంఘంబులయాశ్రమంబులెనగక బూజ్యంబులై, యట్లులే
మనలక వీడెడిదెల్లుతల్లి విసుగో! మాంద్యంబో! యే హేతువో!

౪

గతియించెక భువిపూజ్యులైన నృపవర్గంబుయశఃకాములై
గతియించెకమరికాకతీప్రభుమణుల్ కాలప్రవాహంబునక
సితకీర్తిగనిబాసె తిమ్మరుసుమంత్రిత్యంబునక గ్రామిచుక
ఋతవాక్కుయ్య యుధిష్టురుండు జననాముఖాశిష్యింపగక
బ్రతుకేదుర్లభమయ్యెనవ్యప్రభు సామ్రాజ్యలవేయేటికి

౫

ఎన్నో రాష్ట్రములారెనీసరికి, నింకెన్నో గతుల్ దప్పె; ను
త్పన్నంబాయెనునూళ్లు రాజ్యములు నిన్సంప్రదించువైశాల్యత
మిన్ను మన్నునుగానకుండ గరిమ మేల్కొని, ఖద్యోద్యుతి
అన్నా! లేదుర కాలవాహినికి. నిత్యంబెట్టినిద్ధాతిలో

౬

కాలంబెంతయుఁ జంచలంబు, మరియేకాలం బొకేరీతిగా
హాళింబుచ్చుటలందరానిఫలముల్ వ్యాధుల్ జరామృత్యువే
వేళ దోడగువచ్చునీడవలె పృథ్వి భాగ్యమా పాతమా
మేలుంగూర్చుమప్రేమ శాంతిగుణముల్ మేళంబుగావించుచు

౭

శ్రుతిసామోదయ మెప్పుడొనుమరలక శోభాయమానంబుగా
స్మృతి తారల్ వెలుగొందు నెప్పుడు ప్రశస్తి జంద్రికల్ చల్లుచు
గతులక దప్పక, దిక్కులందెప్పుడు ప్రఖ్యాతాంధ్రవిజ్ఞానమా
రుతముల్ వీచుసుగంధబంధురమహా రోదోంత రాశంబుల

౮

లేరేరాజులు వర్తమానమున వారేమీమదిక దాల్చురో!
సారాచారములేమియున్నరుగరో! చార్యాకముక ద్రోలరో?
చోరానీకము నెల్లఁ జక్కడచరో? శోభ బ్రసాదించరో?
వారేరీతిని 'నాంధ్రరాష్ట్ర' గణన వ్యాపారముక 'బూనరో'
కూరారాతిచయంబు ద్రోలరో? వెనక గూర్చుగంగల్యాణ
ముల్

ఆంధ్ర స్మృతి.

బహర్ రుల్లి

౧

కాకతీయాంధ్రుల ఊత్రంబుచెరలాట
విహరించి వెలిగెనీ బహరుర్లుల్లి
పౌద్ధధర్మరహస్య భాష్యసిద్ధాంతముల్
ప్రభవిం చెనీభూమి బహరుర్లుల్లి!
నారసింగప్రాపు కోరికంబములెత్తె
బసుల బాధలమాన్వ బహరుర్లుల్లి
నానాశకుంతసం తానంబుస్వేచ్ఛమై
వసియించునీధాత్రి బహరుర్లుల్లి
సకలసామంత క్షత్రియ నికరమెవుడు
లక్ష్మీదులతూగు చుందురీరాజ్యమందు
అందములమల్లి, నిత్యకల్యాణవల్లి
ర్ములులన్నిటిలోన వజ్రాలతల్లి
భాగ్యవల్లుల గొమరొప్పు బహరుర్లుల్లి.

గణపవరపుకోటదిబ్బ.

1

ఏరారాజలుపూజసల్పిరొకా ఆహారంబునీదిబ్బపై;
 ఏరాణుల్ పవళించి యుండిరొకా మున్నీ ధాత్రిహర్ష్యంబులకొ
 ఏరాకన్నెలుశీర్షమందిడిరొ మున్నీగర్భమాణిక్యముల్!
 ఆర జన్మల నెత్తుకొండలిటవమ్మైకాక చల్లారెనా!

2

శ్రీకాకత్యనృపాలసింహములు ముగ్ధిడించురంగంబులకొ
 తోకల్ వీరెడుగ్రామసింగములుహద్దుల్ లేక'బాబా'యనుకొ
 పాకొ నేర్చినవెల్లుదుర్భరపు రుప్పల్ దాటిదుర్గంధముల్
 రాకొ మానవుపో! విరించికృతదుర్వారంపు దుష్కలముల్.

3

ఏరామల్, నవమల్లికాసుమములందీయంగ ముత్తైమవుల్;
 గారాబంబుననాణిముత్తైపునరుల్ లాజల్ ప్పనర్పించిరో!
 ఆరాగంబసలస్తపించెనుగదన్నా; దిబ్బవాక్కిళ్లలో
 తారాడెంగదపచ్చిమొండిచెదలుకొ; ధ్వాంతంబుతీండించెడుకొ

4

అదిగోజూడుమ! కాపుకన్నియలువర్షాంతంబునకొదిబ్బపై
 ముదమొప్పారెడులేతనవ్వొలయకెంపుల్ జారుక్రొండేతులకొ
 నెదుకకొనాగిరి రత్నపుంజములకై వీక్షాద్యుతుల్ గ్రమ్మగా;
 ముదిచేటికి-నగొప్పవారికలుముల్ మోదానహంబేముకు

కూచిపూడి.

౧

శివునృత్యంబుచుధిక్కిరించుచును, గజైల్ మోత్రమోయి
 సదా;
 పవలు రేయియునాట్య'దిందిమ'లుసంవాసిండుగూచూడిస
 ద్భువి; నేప్రాద్దునునాట్యసుందరికళాస్ఫూర్తి గుబాళించెడు
 అవురా!యంచును, లెస్స!యంచునినునాహ్వానించునోఅంధుఁ

౨

చివురించు వడలాశుజొంపమయినక; శ్రీమించిహేమించు, ని
 ర్భవనంబైననురాగవల్లరుల నువాసిండు దాశంబులక;
 శివమెత్తు రసపూరితంబగుచు నిర్జీవాళియైనక వెనక;
 రవిబింబంబుప్రతాపము సడలునా గ్రామంపునాట్యార్భటి

3

పారిసాత్రాజితిమందహాసకలనా మోహపృభాడోలికా
 పరిచేలాంచితలాస్యధంగిమలతోవాసిండుగూచూడినిక
 మఱవంబోకుమ నెన్నడై నయెడదన్ బ్రాల్మాలి,ఓ!అంధుఁడా!
 పరదేశీయులు,నాగరీకులగునా పాశ్చాత్యరాణ్ణుండలిక
 పరిహాసంబలసేయుగాదె నటనాపాగిగల్భమింపారగక

౪

మోహనాత్తుంగతరంగసంగతము, శంభుప్రేతనృత్యంబునక;
 ఊహగానసుపానమత్తజన భావోదేకసంభూతముక;

ఈ ర ద్రివియధునీగమన సందీప్తస్వరప్రియో
 త్సాహ ప్రితసత్యపాత్రవిలసత్ సంగీతసాహిత్యము
 కూహూమంజుల మాధురీప్లుతము, మాకూచ్ఛాడి 'బాగో
 తము'

౫

ఏదేశంబునఁగానమీహరువు, మున్నీహస్తవిన్యాసమీ
 పాదద్వందవిలాసచాతుర్యము, నాస్వాద్యైకశృంగారము
 నాదౌన్నత్యసమజ్జ్వలంబగు మహానాట్యోద్ధతి జూడ పా
 చీదిక్ష్పందరి సేయునోము ఫలమా; చిత్రంబు బాహిఃపుమా.

౬

ఉదయాశంకరుఁడంతనర్తకుఁడు, తానుత్సాహమేపారగా
 హృదయాహ్లాదవిలాసదోలికల హాయి జెందిముగ్ధాత్మఁడౌ;
 ముదమొప్పారెడుస్వాదుగీతకలితా ప్రోద్యన్మహాస్మృత్యమా
 త్రిదసుల్ సైతముమెచ్చిరన్నతరమా? లెక్కింపమర్త్యళిక

హంపి - విజయ నగరము.

౧

“మందారమకరంద మాధుర్యముల” జల్లు
 సత్కవిరోలంబ సంభ్రమంబు
 గగన భ గమునంటు కలధౌత, గాంగేయ
 జృంభితసాధాళి డుబరంబు
 భటయూధ, రథచక్ర భయదశుండాదండ
 ఘ్రింకార, హయ హేష సంకులంబు
 పాక్షేశ, పాశ్యాత్య పరమహంసాచార్య
 తీర్థసంవాసప్రో ద్దీపితంబు
 ప్రకృతిలావణ్యలాస్య ప్రభాసితంబు
 “భువనవిజయాఖ్యు” దర్పప్రపూరితంబు
 భూరిశేహంబు, శ్రీజగన్మోహనంబు
 “విజయనగరంబు” వగరకుభీకరంబు।

౨

వపంకజూచిన నిందిరామందిర
 చందనగంధుల సరసగొట్టి
 పతట్టుగనిన వాక్ స్వాతంత్ర్యమేపారు,
 భూసురప్రకరసం బోధనములు

ఆంధ్ర స్మృతి.

ఏవై పుఁబరికింపఁ గేవలమగ్ధతా
 పుష్పలావికల సమ్మోహనోష్ఠి
 ఏవీధి కేగిన నావంతతీరని
 రత్నవర్త కులబేరముల మురుపు
 ఎచటఁజూచిన “కృష్ణ” శబ్దేతిహాస
 వీరగాఢబుర్రోదసింబోరుఁగొలుపఁ
 బరగుఁగా)చీవిశాంగన భర్తృశాల
 విజయనగరంబు శుభముల విలసనంబు.

3

సురుచిరమాణిక్య శోభలఁదొలుదీవి
 పద్మరాగైకసంపద్విభూతి
 సరిలేనితెలిముతై సరులకరాటంబు
 నానావిధారామ నందనంబు
 శోభితసౌందర్య వైభవోపేతంబు
 భాగ్యలక్ష్మీనిజిమ్ము పట్టుఁగొమ్మ
 శాంతనీరగభీర సరసులకావాల
 మఖలసద్విజకోటి కావరణము
 కుడ్య, కుట్టిమ, తోరణ, గోపురంబు
 మంగళాలయ, మయసభామంటపంబు

అంధ్ర స్మృతి.

సప్తపాకారములమధ్య స్వర్ణపురము

విజయనగరంబు కల్యాణవిలసితంబు

౪

పారిజాతసుమాళి భూరిమాధురుహొల్కు

సత్కళారంగముల్ శాలిలొకట!

మహితకాంచన మణిమయ వేదికలగ్రాలు

సౌధసంభృతమహా వీధులొకట!

పద్మరాగోపల ప్రాకారరుచులచే

నటలెడురాజ మందిరములొకట

రమణీయసౌవర్ణ, రత్నభండారముల్

తనణిలుకొలుపు కూటంబులొకట!

లలితపీఠానదళవాయి కొలువుదీర

వంది, మాగధ, తూర్య కై వారములును

ఛత్ర, చామర, శ్రేత హస్తాళివెలయు

విజయనగరంబువైభవ విలసితంబు,

౫

గుండెనీరగు, మేనుచాలవడచుకొ యోభించుజిత్తంబు, హా!

గంఢాక్షీకృతభోగభాగ్యములతోఁ గన్పట్టునాహంపినికొ

జెండ డంగను శత్రుసేనలకు నాజక జేతు లెట్లాడెనో!

భండారంబునఁగొల్లఁగొట్టిన సిరుల్ భావింపనో ఆంధ్రుడా,

కృష్ణరాయలు.

౧

ఏనారోజుల బుట్టియుండినను నీకేమిశ్రమంబించుకన్
గానీకుండను దేశరక్షణకునై గావింపనాయుద్ధము?
ప్రాణంబొల్లక డాలుకత్తిగొని వీరారాతులక దున్ననా!
పోనా! నీవగువీరభోజ్యమగు భూముల్ శ్రీలు కృష్ణప్రభూ.

౨

అనీతిమృగుసయ్యెగాని రిపుసంహారంబుగావించుచోన్
నేనామంత్రిసుతుండనూ! వలదును దేహంబులోకజ్ఞుడన్
నానాసభ్యతలందడంగుఘన విజ్ఞానంబుశోధించితిన్
వాణీలబ్ధవరప్రసాదకవిత భండారమందుంచిని
న్నేనారాచములంబకుండగననా, హే! కృష్ణరాయాధిపా.

౩

ఈకాలంబునదిగ్గిపుట్టెదవునాకే వికాసాంతంచునే
నీకారుణ్యమహూదయంబునకునై నిర్వేదనల్ వాండుచున్
నాకల్యంబుగ వేచియుంటినహమ్ము సంధ్యా, నిశావేళలన్
ఏకన్ భూమిమనీషివైవెడలు ముర్ఖునత్కవిప్రీతిమైన్

౪

ఘటానాదముమ్రోగడా! దెసలజుక్కల్ గాంతిబెల్లుబ్బవా!
విలక్షణవేగగ్రహున కాండమమరుల్ మేలంచువర్షింపరా!

ఆంధ్ర స్మృతి.

వంటకాబాడినిఁదెల్లువారలిక సాభాగ్యంబులఁ మున్నరా!
కంటక గాంచునదృష్టముండినను నీకల్యాణకల్యాకృతిక

౫

ఏమోవ్రావాయఁగలాడనంచుఁ గలముఁజృంభింపనుత్సాహిన్
మోమాటంబునొ, చిత్త భీతిని? కడుఁ ముగ్ధుండైనైతి 'మహా
ద్దాముండొ' భవదీయవీరరసగాథల్ వ్రాసుశక్యంబొ?
పామాణ్యాకృతిగావెనీవు కదనవ్యాపార పారీణతి.

౬

యవనారాతిజయోద్ధతిఁ దెలుఁగు మాన్యంబెల్లబీడొట, స
త్కవులొపెద్దన, సూరనాదిబుధులేకానఁ బ్రవాసించిరో?
తనకాభ్యున్నతిమోగునీవిజయ ఘంటారావమేనుయ్యెనో?
నవలావణ్యమనోజ్ఞులొయనుగుఁగాంతల్ వోయిరెచ్చొటకో?
భవునక్షీణకృపావిహీనతకు విభ్రాంతిమసింగు దెనఁ

౭

సకలక్షోణిధవార్చితాంఘ్రియుగ శశ్యద్వైధవోపేతమై
ప్రకటేందుస్ఫుటచారుచంద్రికల మేలంబాడునీమూర్తికి
లకటా! యెంతటిదుష్టకాలమొదలెఁపా! దేశనాగభాగ్యమో
వికలత్వంబుఘటిల్లెనోవిధికినావేశక మతిభ్రష్టతఁ

౮

దేదీప్యంబగుఁ దివ్యకాంతిసాగసుద్దిప్తింపనీదేహమా
పాదాంతము వీరరక్తముస్రవింపఁ గూరశాతాని, ము

అంధ్రస్మృతి.

న్నాదోర్థంజపులింద. బర్బర, కలింగ వాతముఁ చెండుచుఁ
చాదాకాక్రితముఁజేయవే! సమరతైత్తంబొప్పఁ గృష్ణప్రభూ

౯

రిపుసంహారకృతుంబ! ధీవిభవమా! శృంగారవల్లభ్యమా!
స్వపరీచాలనసూత్రనిర్ణయములా! నాహిత్యవ్యాసంగమా!
జపహామాధికమా! కళానిరతియా! సారస్వతారాధనా!
తపసుల్ మెచ్చగ నందగ్రలితివి ముఁ ధర్మంబుఁగాపాడగఁ
నృపతీ! రత్నమాలందుమేరువగు నీన నేర్వంగశక్యంబాకో?

౧౦

“నావిష్ణుపృథివీపతి” రభవతినాన్ జ్ఞానుల్ బ్రశంసించగా
నావాక్యార్థముకృత్రీమంబనెడి యూహనగల్గియున్నాడమున్
నీవిన్నాఁగము, నీదుతీవగునె? క్షోణిన్ మర్త్యలెవ్వారికిన్
నీవల్లభ్యముడైవచోదనమగునీ నిక్కంబు కృష్ణప్రభూ.

౧౧

విహరించెన్ దెలుఁగంబతామిగుల తీవిన్ నీదు వత్సలిన్
రహినీదివ్యకృపాప్రవృద్ధఘనధారాటాళివోలెన్ మహా
మహులైవల్లన, రామకృష్ణలొకచెంపఁ నిన్నుఁగీర్తింప భూ
వహనఁబుఁదలఁదాల్చిగెల్చితివి శోభగృష్ణరాయాధిపా.

౧౨

కలయేమోచిరవైభవాస్తమయ దుఃఖాక్రితకీలాళియె ?

విలయాభీలకృతానులప్తహృదయోద్విభ్రాంతచిత్తంబాహో?
 నలినీసంభవమాయయో? ప్రకృతివిన్యాసంబా? వేరేమొ? చం
 చలమయ్యో మృగత్వశ్చవోలె భవదైశ్వర్యంబు కృష్ణప్రభా!

౧౩

విలసింపక ఒనియేమి? వికమసరి క్షోలాపరీ తోరుభూ
 నలయంబున్నర చేతనిల్పితి మహానాల్లభ్యసంపత్తిజేక
 విలసత్కిర్తినిబొందినాడవనఘా విశ్వంబుజేబెట్టగా!
 తెలుగున వారికినిఋణంబులవముః దీర్పంగశక్యంబాహో?

౧౪

కలకాలంబాకరీతిగాజరుగ దే క్షౌభర కున్ ధాత్రిలోక
 కలుముల్ లేములు శాశ్వతంబెభువిన్మృత్యాయంబనాపాయమే?
 తెలుగుంజవ్వనపుం మితారిగులికే దివ్యప్రథం నీసభా
 స్థలినేప్రాద్దునుసచ్చపచ్చగనురచ్చన్ గజ్జెమోయించుచుక,

౧౫

కర్ణాటుండవా? ఆంధ్రభోజుండవా? నిక్కంబెద్దియోగాని యా
 కర్ణింపంబనియేమి? మా తెలుగుబంగారంబయెన్ నీకృపా
 పూర్ణస్ఫూర్తి వికాసముంగలిగియీ భూమండలిందొల్లి, మా
 వర్ణంబుల్ భవదీయదివ్యకళలై భాసిల్లుగృష్ణప్రభా.

౧౬

ధంకాగొట్టుచుఁజాలలేదెవఁడు! మా శ్యాభ్యాంతసిద్ధాంతముక

బింకంబుల్ మరిచేతగాని నుడులుర్విదోసి మా తెల్లు సత్
పంకేజాక్షియెలెస్సయంచుసథలఁ బ్రామాణ్యభాషాతతిఁ ;
శంకఁ దీర్చితివాక్కసారిధరలో సారస్వత ప్రీతిమైఁ ;
యుంకారంబునఁబల్కుచుంటిమిసభాస్థానంబులఁ నిచ్చలుఁ.

౧౭

అపైశ్వర్యవిలాసభాస! నృపహర్యకుండ! మున్నీగడఁ
ముష్టాముష్టిగడంగి శాత్రవశిరంబుల్ వ్రయ్యలంజేయ ను
త్కృష్ణుండంచుఁదెలుంగువారలు నినున్గీర్తించుధర్మంబొగిఁ
భ్రష్టంబయ్యెగనేడు, కాలగతులఁ వారింపసాధ్యంబొకో?

౧౮

చలితాంభోధిపరీతభూవలయ శశ్వత్కీర్తిచందుండ, ని
శ్చలప్రజ్ఞుండవు నై మహితలమొకేధత్రంబుగా నేల మా
తెలుఁగుం దేశముధన్యజీవియయి ముక్తింజెందెనొక్కుమ్మడిఁ
గలుముల్ కావడికుండలంచువిన నిక్కంబద్దియూహింపగఁ.

౧౯

విధితానంతటికూరిరచిత్తుఁడొకో! నావిష్ణ్వంశసంభూతు, సు
ప్రధితాంధోశ్వరు మొగ్గలోఁదునిమెనిర్దాక్షిణ్యవృత్తి మహా
వ్యధలఁ గుండెడినాంధులిప్పటికి నైశ్వర్యంబుక్షీణింపగఁ
సుధలఁ జిల్కెడిఁదెల్లువాణినిక నే సూర్యప్రశంసించుకో!

ఆంధ్ర స్మృతి.

౨౦

క్షణభంగురంబై, యశాశ్చతంబైన, నీ

యస్తిపంజరమెసూ యాహుతయ్యె
నావాడపతి, శకందరనుత, భవదీయ

భౌతికదేహంబె భగ్నమయ్యె
అఖిలార్థికోటిక్షుధార్తి, దీర్చిననీదు

మృదుతిరహస్తమే మృత్తికయ్యె
అప్రదిగ్గజసమాభ్యర్చితచరిత, నీ

సుందరరూపంబె సాబగుఁజెడియె

తేజుడిగ్గెనె నీకీర్తిదీపకళుకు:

మెఱయదే? మాత్రికోట్యాంధ్ర మేదినిపయి:

దేనలొల్కెడు విష్ణుచిత్తీయమందు

జౌర! మృతజావి వౌదు దర్పాంధ్రకృష్ణ!

ఆంధ్ర స్మృతి.

సర్ విజయం.

౧

జీర్ణాంధ్రనామ్రాజ్య స్వర్ణ కాంతులపునః
ప్రభవింపజేసెడు భానుడెవడు?
అఖిలవేలాపరీతావని, క్రికెటునఁ
బేరొదిగెలిచిన వీరుడెవడు?
ఆగర్భశ్రీమంతుడై బుట్టి, ప్రౌఢై
నిజదేశసేవల నెమకు నెవడు?
సకలభూపతులందు తొత్రంబుమెఱసిన
పూసపాటకులమేరు పూసెవడు?

అట్టివిజయ రాజకుమార! ఆంధ్రభూప!
కరుడుగట్టిన శౌర్యాగ్ని కణములుబక
సమయమయ్యెను, బహుళాంధ్రజనముప్రీతి
సేనలుంజల్లుచున్నారు, శీఘ్రగతిని
ఉద్ధరించుమ ఖండితాంధ్రోత్సవంబు.

౨

రఘునాథుండుదయింపఁజేసెకళశర రంజితంబాపురిన్
సుఖునుండొనరసింహకృష్ణకలిమిఁ శ్రోభించెనాహంపి, మా
యఘమల్ బాపినముద్ధరించుటకుఁ బుణ్యాంభోధివీ వేయనన్
రఘురాముంబలెబ్రోవుమయ్య, విజయా, రా రాజ వైసీప్రజన్!

౩

సకలాశావృతదేశమెల్ల నెమకన్ త్మౌపాలనర్గంబులో
నొక్కడైనన్ సరి రాకపోయెడిభవద్వ్యాహంబులన్ యుక్తుల

అకలంకంబగు దేశభక్తి జనిత వ్యాపార మేపారగా
నికరంబైన తెలుగుబిడ్డవునుమీ నీకున్ జోహారుల్ పఱఱు.

రాధాకృష్ణ.

ప్రాచీనార్యులభూరిధీవిభవమర్వాచీన విజ్ఞానమున్
వాచస్పత్యజగీషప్రాగుపనిషత్ వాగర్థప్రీయూషమున్
దాచన్ రాకను వేంగిభూనలిని, రాధాకృష్ణభూమిజమై
లేచెన్ ; పుల్లప్రసూనసంపదలుధాత్రిన్ జమ్మె నెత్తావులక ;
గానెన్ శాఖిలభవ్యదివ్యఫలముల్ కందోయిపర్వంబుగాన్
బోచన్ రండిక ; ఆరగించుడలయాంధ్రుల్ నిర్జరప్రాప్తికై ।

౨

పలుచనిమైదీగె బాగైనరూపంబు

విశ్వమోహనతను వెలయువాడు

వినయసౌకీల్యాది గుణములపుంజంబు

వాగ్దేవినాలుకన్ వజరువాడు

ఖండఖండంతర పండితమండలా

ఖండతేజఃకీర్తి మండితుండు

ప్రాకృష్టిమాఖ్య విశ్వంభ రావలయసు

ప్రాథవిజ్ఞాన సంపద్గుండు

అంధ్ర స్మృతి.

ఉపనిషత్తులసారంబు నుమిసినాడు
 ఏడుదీవులగంధంబు లీనినాడు
 బ్రహ్మవిద్యనుసీమలోఁ బంచినాడు
 చనవుగలవాఁడు, సత్యతేజంబువాఁడు
 కులము, దర్పంబు గలిగిన తెలుఁగువాడు!

3

తోరంబైనయఖండితాంధ్రమహిసంతుష్టాంతరంగంబు లిం
 పారక మంగళ కాహళధ్వనుల నిన్నలాపముల్ చేసెడిక
 భారంబంచుఁదలంచకీపు జననీభాగ్యంబుజ్య భింపగా
 చారింజూపుమధగుల్లాంధ్రులకు సత్యంబైనమార్గంబునకా!

అంధ్రస్మృతి

టంగుటూరి.

౧

సర్వస్వంబునుగోలుపోతివహహ! 'స్వారాజ్య' సంపాదనక
 దుర్వారోద్యమయజ్ఞగుండమున బుద్ధుల వోలె; బిత్తూరివై
 యుర్విక మెట్టితివెండనీడనకనీవో! ఆంధ్రసత్కేసరీ
 గర్వస్ఫూర్తి వెలుంగునిచ్చలు తెలంగాణంబునీమూర్తికై

౨

ఆపాదశీర్షప్రత్యణువు భాగమునందు

స్వచ్ఛాంధ్రరక్తంబు జాలువాఁ

అంధ్రస్మృతి.

వలుకుఁబల్కునఁదెల్లు పాగల్భ్యములరొదల్
 నిగమన దములట్లు నివ్వటిల్ల
 ప్రళయబాంబునుగూడఁ బరిహాసమునుసేయు
 గుండెఁదైర్యముమేను నిండఁబొంగ
 భ్రష్టాంధ్రనామ్రాజ్య భావిభాగ్యోదయ
 దినకరత్వంబు మూర్తిభవింప
 గుహనువెడలెడుసింగంపు గోటువాఁడు
 కపటమెరుగఁడు; కల్లలకైకొనఁడు
 'తిమిళుడై' ననువాని తాతయినఁగాని
 చీరకిఁగొనఁడు మనటంగుటూరి బుధుఁడు.

3

సతికింజెప్పడు, సోదరావళినివీసంబైనఁబేర్కొడు, స
 త్పుతులకజీరడు గవ్వకైన, మరిమిత్రుకసైతమిక్కింపఁడే
 గతి నైనకనిజదేశదాస్యలయసత్కైంకర్యసంరంభుడై
 యతివోలెక జరియించుమాతృచరణ ధ్యానైకలోలాత్ముడై

౪

సుతుకంబందెడి నెమ్మనంబు, భరత క్షోణీమహామాతకు
 వెతలందీర్చగజాలుస్వర్ణఘటికల్ వేంచేసెనా! మంత్రివై
 అతులప్రాభవవంశధీనిభవమాహరించి చాణక్యవై!
 ధృతిస్వరాజ్యశుభాక్షిత చిలుకుమాంధ్రీగర్భముల్పండగక

అంధ్ర స్మృతి.

బాపిబావ.

కవటామః బసమించుశోభలు, ననాఘ్రాతైక సౌరభ్యముల్
కవిగానోజ్వలపుష్పపు జ లసదాంధ్రారామనీమాళిఁ
ఘృవతాళంబులసిదు 'తొల్లరులు' గోధూ ఖున్' సదాపాడు మో
నన కేకీ! నుత బాపి బావసుకవీ! నవ్యాంధ్రసద్భారవీ!

2

ఒకయాంక్లేయః బ్రశస్తమిత్రతను నెన్నోనూత్న రాగంబులఁ
బ్రకటింపఁ నొలికొడిఁగూసితివి, మందస్మేరముల్ జింద నా
గృకవాక్కుస్వన మొర్వడయ్యె మన వేంగీరమ్యచిత్రంబులఁ
ఇక శిల్పి! మురిళించునీమరవళుల్ హింద్వాంగ్ల దేశంబులఁ !

3

కవినూరన్ననుసంస్కృతిందపులగాఁగాబోలుఁజేయించె, మా
డవిస్వర్ణామలరత్న హారములు, దివ్యంబైన కెంపీ నె; నా
చవులీనాడురుచింప నేరవని శశ్వన్నవ్య సాహిత్య, సం
భవ'నారాయణరావు' వ్రాసితివిసుధా వాక్సార మేపారిగఁ

4

ఈచైత్రోదయ వేళభాగ్యనగరిః హేమంతముల్ విచ్చనీ
వాచాభుత్వమెఱయసాన్నముగ సంభావించుకొని కాళి, నీ
ప్రాచుర్యంబున నేమిఁదెల్పెదవో, నిదానాత్ములాంధ్రాభికిఁ
నీచైతన్యముఁగొంతఁబంచదగు సందేశైకశంభారభటిఁ.

[చోటు;- 25.10.45 వ తేదీన "మీనాక్ష" పత్రికలో ప్రకటింపబడినది.]

కందుకూరి.

౧

ఘృవనక్షత్రముకందుకూరిగురుడాద్యోమండలంబందునక
 సవలాగ్రింథములా! ప్రహసనములా! నాణ్యంపుఁగావ్యంబులా
 అవినీతిక వెలద్రోలుహాస్యకథలా! హస్తప్రబంధంబులా!
 భవి నెన్నోరచియించి గ్రాతెదొలి, సంపూజ్య డునాంధ్రాళికె

౨

పతితహిందూభాగి గతులనుదిలకించి

పరితపించిన దయాపరుడెవఁడు

మాతృగర్భముఁగుంగ మాటికివిడిపించు

బాలవితంతుల వ్రాపెవఁడు

ఘోరదురాచార కుట్రజకాంతారంబు

ఛేదించె నెవ్వఁడు చేగమెఱయ

సకలశాస్త్రపురాణ సంహితాభ్యాసుడై

యువనిషత్సారంబు నూడె నెవఁడు

శ్రాహ్మధర్మంబునలెసల్ బంచె నెవఁడు

అట్టిపుష్పండు, కందుకూరాన్వవాయ

భవ్యగుణశాలి, రాణ్మండిపద్మహేళి

సూరిమాత్రుడె వీరేశ భూరియ్యుఁడు.

3

మితభాషి, లౌఘ్యండు, హితవాది, మృతజీవి,
 మానవసేవలన్ మసలినాడు
 కర్మనమ్మనివాడు, కార్యాభిరతి మొండి,
 విధినిర్వహణమున విసుగుజనాడు
 విప్రకులమువాడు, వేదముఖుడుగాడు,
 బ్రహ్మగీతములెల్లఁ బాడినాడు.
 కవనమల్లినవాడు, కథలఁజెప్పినవాడు
 కాలరీతులనెల్లఁ గాంచినాడు
 నెన్నపూసమనసు, విన్నదనములేదు
 గడ్యరచనద రిఁ గడగినాడు
 కాళిదాసకవులకావ్య ఫక్కులకెల్లఁ
 దెల్లదోహదమిచ్చి తీర్చినాడు.

౪

పీలకాయమువాడు, పేరురంజులవాడు,
 పటుదర్పమునుఁజూపి ప్రబలినాడు
 చిరునగవులవాడు, చీరాకుగలవాడు,
 కఠినవిమర్శనల్ గడగినాడు
 దాక్షిణ్యమెరుగని దక్షతఁగలవాడు
 పాఞ్జులలో నెల్లఁ బామరుండు

అంధ్ర స్మృతి .

ఉవ్యోగులకుమంట, సద్యోగులకుఁజంట
చాటుభేరములన్ని చాటినాడు

మెంకెతినముమెండు, పెద్దలలోఁబెద్ద
పిరికితనములేని పెద్దబుద్ధి
అర్థప్రాణములను నాంధ్రదేశముకయి
సర్వమిచ్చినట్టి సాహసుండు.

౫

కాలమీడినవాడు, కాలుదీయనివాడు
కాలగర్భమునంతఁ గాంచినాడు
ప్రజ్ఞఁగోల్పడలేదు, ప్రజ్ఞఁబల్కగలేదు
పరహితకార్యముగ మరగినాడు
పురుషకారమువాడు, పొడిమూట నెరుగఁడు
పూర్వస్మృతుల నెల్లఁ బోరినాడు
పిద్యనిచ్చినవాడు, విద్యనందినవాడు
మొక్కవోవనిధైర్య మూనినాడు
పదములొత్తలేడు; 'బహదు' రందినవాడు
శబ్దచయము నెల్లఁ జదివినాడు
రచ్చకెక్కినాడు; రవ్వద్రోలినవాడు
రాణ్ణపేంద్రపురపు రాజమకాలి.

ఆంధ్ర స్మృతి.

అవచితిప్పయ.

అవచిందిప్పయపాచనాక్షరము లన్నాలించి తేయాంధ్ర! స
త్యవచఃశీలుడు. శేమ పీవిధపుడు దాతృత్వమాంధాతయ్య
కవిలో కాన్వయరమ్య హేళిమనుదాఁగ వించె వ్యాపారము
సువిశాలాత్త విదేశ బేహరులతో; శోధించెనాంధ్రప్రభల్.

దర్శనము

౧

ఇలగాంధీయుగ మేగుదెంచె, గననయ్యో నేడమాదాస్యశృం
ఖలముల్ బాయగ; వేగుజుక్కలలనాకాశంబునక గ్రాలెడి
విలసన్నోహనవిశ్వగాన చరకావేణధ్ముడౌ సూతుడె
వ్వలకోదోలుచునుండె న్యందనముశోభనజూడుమో! ఆం॥

౨

అదిగోమాత! జగద్విధాత్మియదిగో! హైమాంబరస్ఫూర్తితో
ద్రిదశాశ్వత్సరుమెక్కులక వెలిగెడు దేజంబుదీపింప, న
య్యదయస్తాచలసేతుశీతనగ మధ్యోర్వి విడంబించి, పె
న్గదసాంచెడుభీషణాకృతిని; నూంగల్మప్రభ భాసురా
స్పదమామూర్తికినాధపుత్రుడనమస్కారంబుగావింపుమా

౩

జయగీతంబుల మేళవించిమురళీసంజాత గీతోర్మిని
ర్భయతన్గ్రోలుచుగీర్త్యలంకరణ సౌభాగ్యంబులఁబొందుడీ!
రయమొప్పారంగమాత్మశ్రీరమున మొలల్ల మల్లెలన్ జల్లుడీ!
ప్రియము గాంచుడి రాష్ట్రసిద్ధి! జననీ ప్రేమాతిరేకంబునక

అంధ్ర స్మృతి.

ఉ ప సం హార ము .

౧

ఈలావణ్యమయప్రపంచమున నే యేలాలతానూనమై
లీలాస్పష్టివినోదముగ గనుచుఁ గేళీలీలలుండవై
వాలాయంబుగ ప్రొద్దుపుచ్చుముసలా! వైషమ్యకూపంబునగ
వలాగుం గెదుమాటికిఁ ప్రకృతిసాన్నిధ్యంబుఁ గాంక్షింపుమా.

౨

నలినీపత్రవిరాజముంగనుచు నానందాంబుధిఁ మున్న మం
జులసారంగముబొల్పు నెప్పగిది, నాశోభగ విలోకించుచుగ
పులకాంకూరపుక్కిమైఱుంగడర నే పూదోటగంధంబునగ
గులుకోప్పంగమునింగి తేలుమనఘా! కోరిధంబదేలామదిగ.

౩

ఎన్నాల్లీరసహీనమైనబ్రతుకీ హేయప్రపంచంబునగ
ఎన్నాల్లీస్వకులాభిమానమును వీడీవీడకఁ దాగెదగ
ఎన్నండంబరవీధి, స్వచ్ఛవలపుంబింపిల్లుఁగూయుగ పవలే
భన్నత్వంబునువీడి, జొత్తుదివిషల్ ప్రేమకహేవాకలగ?

౪

చివురుంజొంపపుగండుకోయిలల యాశీర్వాద గానంబులుగ
జవులంజప్పిలుబొందుమల్లియలవా సంత్రైకసారభ్యములే
జవనంబీనుమితారికత్తియలలే సారొల్కుసాందర్యములే
కవులెవ్వారికిజవనామృతము, తత్కాంతగ విడంబించుమా.

౫

అలక్ష్మిక్తారు మేఘుగదీగియల నయ్యలూగు మేఘంబుల
పశ్చిమాంభోధరముక్త సాంద్రీవిలసత్ సాధోధినీరంబుల
కలహంసీపిక, శారికావళు, దీర్ఘరావ నృత్యంబుల
జలువల్ జమ్మెడుఁగమ్మె తెమ్మెరలవాసంబుండుమా! సఖా!

అశీస్సు.

౧

కళలంజీరుచుఁగావ్యమేళముఁతోఁ గల్యాణగీతార్థముల్
విలసిల్లంగనుదిక్త టంబుల మహావిశ్వంధ రామండలిక
గలుముల్ జమ్మెచురాజలోకములు మొక్క మాళిపాదాబ్జముల్
తెలుఁగుండల్లిమరొక్కసారిఁమనునా! దీపింపక తేజంబిలక.

౨

దాతూరామము, కాళహస్తియును, భక్త ప్రీత శ్రీశైలము
అక్షయ్యంబుగ మూడులింగములు! పాపైయాంధ్రసామ్రాజ్యము
రక్షింపంగఁదిలింగమాతనురల రంజిలుభోగంబుల
శత్రుబాంధెదరాంధ్రరాష్ట్రవిముఖుల్ సిద్ధ బునుమ్మాంధ్రుల॥

౩

అమరగానముపాడి యఖిలభూనలయము

రేగించునాంధ్ర వల్లీకిమునులు

“పురవీధి నెదురెండసొగడదండల” నిడి

నాటికీర్తిఁగొను శ్రీనాథకవులు

ఆంధ్ర స్మృతి.

సేతుకీతనగాల శాతాసియులిపించి

జిష్ణుత్వమున గ్రాలు శృష్టవిభులు

సచరాచరజగంబు స్వచ్ఛాభిగీతల

వెలిగించునాంధ్ర రవీంద్రపీఠులు

సంభవంబుకాగలరు నిస్సంశయముగ!

కర్మభూమికలుగలదె? ధర్మికాదె?

విశ్వసాహిత్యజగతిగా వేలుమడియు

స్వర్ణదినములభూరి స్వచ్ఛందయుగము

తిరుగఁగాంతువు! లేలేమ్మ! తెలుఁగుబిడ్డ!

౪

మారాష్ట్రంబురమాసరస్వతులు సంబాళించునమ్మోహ నాం
ధ్రామంబయి, శారికా శుక పికాలావప్రతిధ్వాసమై
వీరవాతసమార్చితాంఘ్రియుగమై విశ్వావణక్షేత్రమై
పారావారగఁభీరమైవలయు సప్తద్వీపమాణిక్యమై.

౫

ధరణీరాజ్యమురామరాజ్యమయి, నిస్తండప్రభుగార్జునేడి
నరులెవ్వారికిసస్యవృద్ధికయి వానలేశుర్యుగాతక నదా!
సురలోకంబయి “భారతావని” మహాశోభప్రవర్తిల్లెడు
చిరకాలంబుప్రవృద్ధులైమనియెడు హిందూముసల్మానులు
పరధర్మంబుభయావహంబుతోలగన్ బ్రార్థించుమో ఆం॥

మంగళం మహాశ్రీ.

అంధ్రస్మృతి.

పరిశిష్టము భక్తులు.

౧

కంచర్లగోపన్న కథ నెరుంగనితెలు
వాడాంధ్రుఁడా శుద్ధమౌనుగాని,
యడ్లరామునిసేవ లొరగింపెరుగని
వాడాంధ్రుఁడా వట్టిబీడుగాని,
వేమన్నయోగిండు నామంబుదలపని
వాడాంధ్రుఁడా గట్టిపాడుగాని,
గౌతమిఁగనుఁగొన్న పూతునిటల దాసుఁ
జేరెరుంగనివాడు పెద్దరాడు
కుసుమహరనాథుసేవలఁ గొసరి నేల ?
చాలు! నాయిబాబాకు 'జై, జై' లుమనవి!
గొడ్డువడెనె? భక్తులకు మాగడ్డ తెలుఁగు?
తల్లిసోకనారి మనసారఁ దలఁచుమాంధ్రు.

౨

వినుతలీలాశుకుఁ బిల్వ మంగళభక్తిఁ
జవిజూడనాంధ్రుని జన్మమేల ?
భరతనాట్యప్రేక్షిఁ భక్తిరకు లఁజమ్మ
సిద్ధేంద్రయోగి ఏసిద్ధిచనెనె ?

అంధ్ర స్మృతి.

కానులపురుషోత్తమే సుశేష్యరుగొల్పె
 నాంధ్రవిష్ణువె త్రిలింగాధిపుండు
 బొత్తరాహులకెల్లఁ బత్తి నేర్పిన తెల్లు
 క్షితినిరాధాస్వామి గీతలటర!
 గొడ్డువడెనె భక్తులకు మాగడ్డఁ తెలుఁగు!
 భౌతికాధ్యాత్మికాది సంపత్తులంది
 భక్తి, వైరాగ్య, జ్ఞానంబుఁ బ్రబలఁజేయ
 తల్లినొకసారి మనసారఁదలఁచుమాంధ్ర).

3

ముప్పదిమూఁడుకోట్ల సురముఖ్యులుఁగాక దళావతారముల్
 వప్పలుగ్రామదేవతలు; కో! యనవలెఁడనార్యభూతముల్
 దెప్పలు; చాలవా! దిగుమతిఁమరిఁజేయకు ముత్తరాది దే
 వప్పలఁజేరికైన పెరివారలునన్వరె వెత్తియాంఘ్రిఁడా.

4

అస్తిత్యంబునుగాంచవోయియనఁజూ! ఆహూనిరాగ్మండలిన్
 పృస్థత్యంబు వెల్లునాదిపలుకుల్ సైతంబునొక్కుమ్మడిన్
 పృస్తావించెడి, నేకమద్వయమునౌ బ్రహ్మంబునాసూత్రమున్
 పృస్థాపించుచు మోక్షమున్ గనుమనే బ్రహ్మైకసంధాతవై.

అంధ్ర స్మృతి .

కలగూర

౧

నన్నయ, తిక్కన్న నామంబులనుఁద్రోసి

బెంగలిబాబుల పేరులేల?

నవ్యాంధ్రసాహిత్య నవనీతమునుఁద్రోసి

హిందీకవిత్వంపు పెంగిలేల ?

సకలౌషధపురాజు మకరధ్వజముఁబాసి

పేయగ్లోబినుసింప లేలనీకు ?

అఖిలప్రజ్ఞాన్విత లాంధ్రరత్నములుండ

గుజరాతుదేవుళ్ల భజనలేల ?

అంధ్రభాషకు వేన వేలంకెలుండ

రోమనంకెలసింగార మేలనీకు?

పొంగిపోదువు పొరుగింటి పుల్లకూర

కంధకారమువీడి శుద్ధాంధ్రమెరిగి

తల్లినొకసారి మనసారఁదలఁచుమాంధ్ర!

౨

కమ్మనిచ్చేబ్రా్లు గుమ్మపొగాకుండ

'ఫారినుసిగరెట్ల కోరికేల

'గోదావరీ'లంక కోటాకుపండంగ

'టాబ్ మహల్' బీడీల మోజలేల ?

అందచందములిచ్చు నాంధ్రవస్తువులుండ
 'జాపాను' చికులొ సరకులేల!
 అఖిలభాధలకు సిద్ధామృతాంజనముండ
 'జర్మను' తెలంబుఁ గర్కమే ?
 పెరటిచెట్టు మందుకురాదు. ప్రియముఁగాదు
 తప్పనీదాని? చూడనాధాతెదాను ?
 అయినకర్మమయ్యెడి! నికనై ననీవు
 తల్లినొకసారి మనసారిఁ దలఁచుమాండ్ర !

3

సాయనభాష్యంబు చచ్చిపోయె నెభువిన్
 "మోక్షమూలరె" నీకుముక్తియటరి!
 మల్లినాథునిటీక మహిమగొల్పడియెనే ?
 'ఇలియముస్', 'నైటీల' వృత్తులేల ?
 భవభూతినాటక ప్రాభవంబాతెనే ?
 'బర్నార్డుషా'పైని బ్రాంతియేల!
 తర్కశాస్త్రగురుండు తాతలన్నమధట్టు
 విడిచి"బాశాంకో"లఁ దడవనే?

అనుపమానవిశాలాండ్రభూమిఁ
 గడనకెక్కిన విజ్ఞానఖినులుగలరు
 అలమనోవీధి భావదాస్యబుమాని
 తల్లినొకసారి మనసారిఁ దలఁచుమాండ్ర !

—• గ ద్య •—

ఇది శ్రీమత్ వారితన గోత్ర పవిత్ర, రాయప్పేశ్వర
 పాత్ర, సూర్యనారాయణ మూర్త్యమాత్య పుత్ర,
 మంగమాంబా గర్భ శుక్తి ముక్తాఫల,
 సు క వి జ న వి ధే య .

శ్రీ ' రాజరాజేశ్వర ' కరుణావ్రసాదలబ్ధ కవితాభాసుర
 క్రొవ్విడి వేంకటరత్నశర్మకవి— ప్రిణీతంబైన
 “ అంధ్రస్మృతి ” ఖండకావ్య మందూ
 స ర వ్వి ము స ం పూ ర్ణం .

—• శ్లోకములు •—

ఆంధ్ర స్మృతి.

—*(పూర్వభాగము)—

మాతృస్మృతి.

౧

మాతృదేశమ నిన్ను మఱచి పోగలమె
చవులూరునీనామ శ్రీవణమాత్రమున
భవములెన్నిన్నో పరిధవిల్లెడిని
సంతతానందంబు సంభవించెడిని॥

మాతృ॥

౨

బ్రతుకగలండెఁయీక్షితి నెవ్వడైన
కంతానప్రాణంబుఁ గ్రాలునందాక
ఇదినాదుదేశం బయిదియెనాయూరు
అనిపొంగుండునే మనుజుడెవ్వడును.

మాతృ॥

౩

సురభిశనీనామ, స్మరణమాత్రమున
దుఃఖపరంపరిల్ తొలగిపోకున్న
ర్షూమ్మనియేటి జంఝామరుత్తునకు

ఆంధ్ర స్మృతి.

దూదిపింజలఁబలె తొలఁగి వేచనవె
చిరకాలముననుండి చేయుపాపములు
తన్మయత్వంబుబొందఁజెశరీరఁబు
పులకరించదె, గగుర్పొడవదేమేను,

మాత్రమ్

౪

వనకోయిలలకుహూస్వరములకన్న
సూనరాజిసృవిండుఁదేనెలకన్న
నేత్రపర్వంబునై నెగడుమందార
విరజాజిమల్లెల సరసిజంబులను
అనయంబుఝుంకార, స్వనములచేత
కమ్మపుప్పొళ్లను గ్రాలుతేనెలను
గోరెడుబంధర ఋతములకన్న
శారదచంద్రిక, చలువలకన్న
మధురత్వముననొప్ప మామిళ్లకన్న
కీరభాషలకన్న శారికకన్న
పిండారబోసినట్లుండు వెన్నెలను
గానెడుజాబిల్లి కన్ననునీదు
పావననామంబుఁబలుకుమాత్రమున
జన్మకుగలుగవే సకలసంపదలు

కవులకుఁబుట్టవే కవనధోరణులు
సంగీతమబ్బదే జడులకునైన
అబ్బదేస్వర్గసౌఖ్యము నిమ్మహిని.

మాతృ॥

౪

జలిబిలిపలుకులఁ జెన్నలరారి
తండ్రికెప్పుడును సంతసమునుగూర్చు
ముద్దులబిడ్డని మురిపెంబుకన్న
ముంచునీనామంబే మోదవారిధిని

మాతృ॥

౬

అనుపమ సౌందర్యమున గ్రాలియుండి
వాసిగాంచినరతికొద్రోసిరాజ నెడు
చందమామహసించు సతిగల్గియున్న
ముంచునీనామంబే మోదవారిధిని.

మాతృ॥

౭

అమెరికాకేగిన నబ్ధిదాటినను
అఫ్రికాకువలస యరుగుమాత్రమున
నీదునామముకాదె నిత్యజీవనము
నీమకేగిననీదు, సేమమేనరతు,

మాతృ॥

౮

ఇతరలోకముతోడ నేటికేనాకు!
ఈ గాథంగురంబైయశాశ్వతంబైన

ఆంధ్ర స్మృతి.

జలబుద్బద్ధుడై న జన్మంబునమ్మి
మోసపుత్తు మెనిన్ను మురిపెపుతల్లి. మాతృ||

౯

ఎచట కేగిన మరియెందుడాగినను
చాట మేనీకీర్తి సాంద్ర)చంద్రికల
విలపింపగావద్దు విలపింపవలదు
మాతరో! నీ పేరుమంచిబంగరున
లిఖియించి మెడనుదాల్చెదననారతము. మాతృ||

౧౦

చల్లార గాలేదు చల్లార లేదు
రసపుత్ర)పీరుల రణప్రతాపాగ్ని
కరఁగిపోలేదింకకరఁగిపోలేదు
కాకతీయులరక్త కరుడులిప్పటికి
మఱచిపోలేదింకమఱచిపోలేదు
నరసింహకృష్ణు నానాచమూఢాటి
ఘోరసంగ్రామంపు వీరకృత్యముల. మాతృ||

౧౧

ఉడుగ లేదింకసూ యుడుగ నేలేదు
ఆంధ్ర)చాళుక్యుల యర్హ విక్రమము

అంశ ౧ స్మృతి.

మహి నెందుగలదెపో? మహి నెందుగలదు?

బొబ్బిలి వెలమల భుజపరాక్రమము,

మాతృ॥

౧౨

ఆరిపోలేదింక నారిపోలేదు

తెలుగుకత్తులనుండు దివ్యతేజంబు

అవిరళభస్మంబు నందున్నయట్టి

అగ్నికణంబుల ననుకరించెడిని

ఆంధ్రులశౌర్యంబు లంతట నేడు,

మాతృ॥

౧౩

చండ్రుప తాప మార్తాండునిఁబోలు

ఘనప్రతాపునికేది కాపురంబలను

భోజభూజానిబోల్ రాజనరేంద్రుఁ

గీర్తికాంతకు నేటి కెళి కాసీమ?

పలుమారుపరులను భండనంబందు

దర్పమడచిన రుద్రము దేవియెచట

వసియిం చెఁ జెలువును వహియించిత్తోల్లె

ఖడ్గతిక్కనకత్తి కాకకోర్చకను

పటువీరులైనట్టి పరిపంథిజనము

కాళ్లకుబుద్ధులఁ గరపిరెచ్చటను.

మాతృ॥

౧౪

“దేశభాషలయందు తెలుఁగదిలెస్స”
మనభాషఁబోలెడు మధురంపుభాష
గాలించివెదకిన గలదెఱుచ్చటను
అదియాంధ్రులకును చుక్కెదురయ్యెగాని. మాతృ॥

౧౫

నన్నయకవనంపు విన్నాణసాంపు
తిక్కనకవితలోఁ దేటభావములు
బమ్మెరపోతన్న భక్తితత్పరత
పింగళిసూరన్న పెనుభావగరిమ
తాతగారైన పెద్దన్నయల్లికయు
పాండురంగకవీశుఁ బద్యంపుహరువు
ముక్కుతిమ్మనబుధు ముద్దుసల్కులును
అంగకవీశ్వరు లందెందుగలవు. మాతృ॥

౧౬

అంధ్రరాష్ట్రంబంచు ఆంధ్రోద్యమమని
అజచెదుమాటికి ఆంధ్రపుత్రుండ
ఆంధ్రుఁడవయ్య శుద్ధాంధ్రమెరుఁగవు
తెలిసికోలేవు నీదివ్యశక్తులను
అజపులుమాని ముందంజలువేసి
కార్యశూరువుగమ్మ గైకొమ్మదీక్ష. మాతృ॥

౧౭

కన్నగానకనిన్నుఁ గనలేకపోతి
మాతరోనీపట్ల మానభావమును
వహించియుంట నే పాపుండ్యునైతి
కాలునిబంట్లువే కఱవవచ్చెడిని
భరింపగాలేను బాధలనేను,

మాతృ॥

౧౮

అంజలిఘటించి యర్పిల్లి మొక్కి-
మరిమరిస్మరించి మాతరోనిన్ను
హర్షాననీలోన నైక్యమొందెదను
సఁపూర్ణ సౌఖ్యంబు సతతంబుఁగోరి
మునిఁగిపోయెదనింక మోదవారిధిని
మాతరో ఆశీస్సు మహినిమ్మనాకు
“ఆంధ్రవిష్ణుస్వరూపాయ” శుద్ధాయ!
మాతృ దేశమనిన్ను మరచిపోగలమె?

మాతృ!

గృహాలయ పర్యవసము...

నాలుగవ సంపుటము—

మొదటిభాగము... 22-10-1919

అంధ్రస్మృతి.

ఎపుడు దేవ!

౧

భానుకిరణోపహతికిని పరిధవిల్లి
తామరపుటాకున వసించి తక్కుమనుచు .
ధవళ కాంతులబజపు ముత్యంబుబగిది
అందమునగ్రాలు పెనుజల బిందువగుచు
ఎపుడుపుట్టెదనింక, యింకెపుడు దేవ!

౨

వరశరత్కాలవికసిత పద్మమందు
ద్వీప సంగీతరగమ నఁ దేలియాడి
మోదవార్ధినిమున్గి పుష్పొల్లగ్రాలు
మధురమధువులజాత్రెడి మధుపమగుచు .
.... ఎపుడు ....

౩

మావించిపురులమెక్కుచు మలయపవన
మునకుపక్షంబులల్లార్చి ఘనవిపంచి
కాన్వరసమాన సుమృదుకు హూన్వరమున
గానముంజేయునమదపి కంబనగుచు -
... ఎపుడు ....

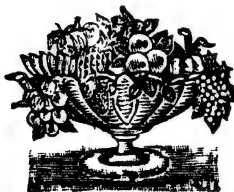
౪

చండమార్తాండు డెండనుద్దండగతిని
 మండుచుండగదా పంబు మాన్పుచుండి
 పసులుమెసఁగెడి కసవును కొసరికొసరి
 ఊచివీ చెడుమంద వాయువులఁగూడి-
 ... ఎపుడు ...

౫

సంజకేంజాయరాగ ప్రసారమునను
 జిలుగునవ్వులకలుములఁ జిమ్ముచుండి
 పాటలాధరిమవ్వంపుఁ దేటయగుచు
 తే నెసానలఁజిప్పిలు సూనమగుచు -
 .... ఎపుడు ....

(నోటు:- 1920 సం॥రం లో “ కృష్ణా పత్రిక ” మొదలగు పత్రికలలో
 ప్రకటింప బడినది.)

అంధ్ర స్మృతి.

వేఁడుకోలు.

హిందూస్థాని — చావు ....

౧

అందమగు మనవిశ్వనాథుని—మంచిరంబులఁ బాడుకొందము
సుందరంబగు మేను మెఱుఁగ—విందొనర్చెడుభావగీతల. అం॥

౨

ఉపనిషత్తులు, తపసిజనములు—విపులహృదయులు, యోగులు,
జపతపంబుల నేప రాత్పరు—నపరిమితముగఁ బుల్కుచుందురు అ॥

౩

సాంధ్యరాగము మెరయుచుండగ—సాధువుంగవులెందలెందరొ
సంధ్యవార్తు లేనుహామహు—వింధ్యపర్వతసీమల. అం॥

౪

చీమదోమలఁ, జెట్టుపుట్టల—రామణీయక మైన, యా
రామసీమల, సోమసూర్యులఁ —బ్రేమమయుముకొ నిండి
యుండెడి. అం॥

౫

తరులతాదుల, గినులకరులను—తరళతారల, సరసిజంబుల
వఱలుచుండెడు సరళమూర్తిని—ఛరసమృదువర కీర్తిని అం॥

౬

అణువునఁ దున అణువుగా—పరమాణువంచున బ్రహ్మవివావయి
అవునరంబులఁ జక్కఁ జేయగ—నవతరించెడి మూర్తిని. అం॥

౭

ద్వైతమందున భావ్యకారు-డద్వైతమందున శంకరుండును
గీతలందున వ్యాస దేవుడు-ప్రీతిబల్కెను భూతి వేదము, అ॥

౮

అంధ్రయుగములననాంధ్రరాజుల-అంధ్రకారము బారద్రోలుచు,
అంధ్రశౌర్యముఁబ్రబలఁజేయుచు-అంధ్రజ్యోతిని మెలయజేసిన.

[నోటు:- ఈగీతము 4-6. 1937 సం॥రమున వ్రాయబడినది.]

మేలుకోలుపు

౧

జీవుడా! వడి మేలుకోరా!

కావుమంచును, బొంతకాకులు-కాలగతులను వ్రాలెరా! 1 జీ!

పాడియాపు పయస్సుం బిండుచు-భారతాంబును గొల్వరా!

వీణమెట్లను మేళవించుచు-స్వేచ్ఛగానము పాడరా! 2 జీ!

ఋషులుపుట్టిన గెడ్డనీయని-ఋషుల్లింకిన మట్టిరా!

ఉపనిషత్తులు, గీతమధువులు-ప్రీతిజల్కిన పుట్టరా. 3 జీ!

ఆద, మీపులుపుట్టినప్పుడే-ఆదిశంకరుఁ డుండెరా!

వాదులాడకనమ్మరా మరి-ఆదికాలమునీదిరా, 4 జీవుడా॥

— గ ద్య —

ఇది శ్రీమత్ హరితస గోత్ర పవిత్ర, రాయప్పేశ్వర
 పాత్ర, సూర్యనారాయణమూర్త్యమాత్య పుత్ర,
 మంగమాంజాగర్భ శుక్తిముక్తాఫల,
 సుకవిజనవిధేయ,

శ్రీ 'రాజరాజేశ్వర' కరుణాప్రసాదలబ్ధ కవితాభాసుర
 క్రొవ్విడి వేంకటరత్నశర్మకవి-ప్రణీతంబైన
 “ అంధ్రస్మృతి ” ఖండకావ్యమందు
 ప్రథమోల్లాసము సర్వము
 సంపూర్ణం.

— అక్షరము —

